

H E T E E R S T E B O E C K,

Van de gelegentheit der

U Y T W E N D I G E D E E L E N.

Het Eerste Capittel.

1. Beschrijvinge der deelen, in de Heel-konste voornamlick te pas komende.
2. Opper-huydeken, ofte Vliesken.
3. Huyds.
4. Vet.
5. Vleysigh-vliesch.
6. Spieren-vliesch.

I.
DE deelen van het Menschelike lichaem werden bequamelick gesplit in de gene, die omvangen, ende die besloten zijn. De omvangende zijn wederom ofte algemeen, ofte eygene. De algemeene, die over het geheele lichaem gevonden werden, zijn vijf in getal, het Opper-huydeken, ofte Opper-vliesjen, de

de *Huydt*, *Vet*, het *Vleyfgh Vliesch*, ende het *Vliesch*, dat de *Spiere*n in 't gemeen bekleedt. De eygene omvangende zijn de *Spiere*n, ende bysondere *Vliesen*, gelijk in 't Hooft, Borst, ende Buyck, ten deele aangewesen in de *Genees-konste*, alwaer oock beschreven zijn de beslotene, ofte inwendige, als in de siekten meest plaats hebbende. Wy sullen alhier nader verhael maecten, van de uytterlicke, daer by voegende *Ader*en, *Slagh-ader*en, *Zenuwen*, *Banden*, ende *Beender*en.

De kennisse van dese deelen is een Heel-meester hooghnoedigh. De gelegentheyten van het *Buyck-vliesch* in het afbinden, ende afsnijden van 't Schetsel; de ongematigheyten ende lichte bedervingen van het *Nes*, als het in Buyck-wonden uythangt; het gevaer uyt het quetsen der *Ader*en, ende *Slagh-ader*en, die dickwils door haer veel bloeden het leven uytstorten; gelijk in de *Zenuwen*, ende *Banden* het gevoelen, ende beweging wordt benomen: soo oock in 't doorsnijden van de *Spiere*n, als sulcks niet en geschiet na den draet; de natuurlieke gestalte der *Beender*en, om de selve uyt het lidt zijnde, wederom wel in te setten; dat het *Opper-huydeken* afzijnde, wederom groeyt; ende dat de *Huydt* gequert zijnde, meest altijd een lidt-teecken nalaet.

2. Het eerste van de algemeene omvangende Deelen is de *Cuticula*, in 't *Griecx* *Epidermis*, als of men seyde, *OP-HUYDEKEN*. Dit en is niet anders, als een uytwerpsel van de rechte *Huydt*, de *vliessen* van den *Ajuyn*, ofte *Eyer*en seer gelijk, wit, ende ongevoeligh. Groeyt van dicke dampen, die uytwaessende van buyten door de Koude tegen-gehouden werden, even gelijk een vlies, op *Pap*, ofte *Bry* komt, als men se gekooct zijnde, laet kouwen. Ende de jong geboren kinderen zijn daerom soo root, dewijl dit velleken noch gantsch dun is, ende door de koude noch niet geblevct, noch verhardt. Het en is daer na niet even dick over 't geheele lichaem; maer valt alderdickst in de voeten; om dat de *Huydt* aldaer, als wy op scherpe, ende onevene steenen gaen, niet en soude beschadicht werden. Het en is niet wel van de *Huydt* door gesicht te onderscheyden, dan alleen in de *Bley*nen, *Puy*sten, ende gebrande bladeren, wanneer de waterachtige vochtigheyten na buyten gedreven werdende, door de *Huydt* wel geraeckt, maer hier tegens het koudt, ende ongevoeligh velleken blijft stecken. De *Slangen* verwerpen het twee mael 's jaers in de *Lenten*, ende in den *Herft*. Waer van breeder te sien is by *Gesnerus* in 't 5. boeck van sijn historye der *Dieren* op 't 1. Capittel. De *Zijde-worm*en vervellen mede, doch vier-mael in veertigh dagen; gelijk *Aquapendie* betuyght; maer de *Menschen* nimmēt meer, als in *Siekten*, ofte door *blanc-ketsel*.

Dit *Velleken*, ofte *Vliesjen* heeft verscheyden *gebruyck*. Voor-eerst, om te wesen een middel van het gevoelen; want als dat af is, dan voelt de *Huydt* wel, maer met pijn, gelijk men kan speuren in de *Sweering*en. Ten anderen, om de mondekens van de *Ader*en,

die in de *Huydt* uytkomen, toe te sluyten. Soo siet men dat daer dit velleken af is, de *Huydt* gestadigh traent, gelijk in een *Blick-naers*. Dethalven is 't een seer ongefondt werck, sonder dit *huydeken* geboren te werden, als gebleecken is aen *Lodewijck*, *Koning* van *Bohem*en ende *Hongaryen*, die noch maer een kindt zijnde, grijs werde.

Onder dit *vliesjen* leydt de *Cutis*, ofte *HUYDT*, dewelcke is een groot, ende dick vel, bestaende uyt vermengingen van zaedt ende bloedt, van middelbare gematigheyden, een werck-tuygh van het uytterlick gevoelen, ende om met eenen de binnenste deelen van den *Buyck* te bedecken, ende te beschermen.

Dese *Huydt*, gelijk gelyc is, heeft haer wesen uyt zaedt, ende bloedt. Maer om dat haren eersten oorspronck meer uyt het zaedt treckt, als uyt het bloedt, so en kunnen geen wonden, sneden, ofte andere openingen in de *Huydt* genesen (als somtijts daerse geheel sacht is, ende in jonge kinderen, om haer lijmerige vochtigheyden) sonder een lidt-teecken na te laten.

De *Huydt* is van middelbare gematigheyden, als moedende oordeelen over 't gevoelen. Het werck-tuygh, dat geheel heet, ende droogh is, en kan de verandering van het *Object*, ofte tegenwerpsel, soo lichtelick niet gewaer werden: die gantsch sacht is, en kan de ontfangene gedaenten niet by haer houden. De *Huydt* is derhalven gematigh, tusschen hardt, ende sacht, insonderheyden die in 't binnenste van de handt is, ende noch meerder die van het voorste der vingeren, (om dat de selve haer dagelicks werck hebben in 't gevoelen) 't en zy de selve door arbeydt, gelijk roeyen, spitten, delven, te seer verhardt is. Heeft mede haer scherpsste gevoelen, daerse veel zenuwen ontfangt, ende dicht aen de *Vliesen* werdt gehecht, voornamelick als 'er *dunnigheyden* by komt. Hierom gebeurt het, dat de *swaerlijvige*, die tusschen de *Huydt*, ende *Vleyfgh vliesch* veel *Vets* hebben, seer sober van gevoelen zijn: ende in regendeel ontrent de lendenen maer even aengerceekt zijnde, terstont een kitteling vernemen, om dat de *Huydt* aldaer dun is, ende de *Vliesen* der *Spiere*n in menigheit daer onder vergaderen.

De *Huydt* al schijnt se van alle kanten aen malkander gehecht te zijn, soo heeft se even wel veel gaten, waer van sommige sichtsbaer zijn, sommige onachtsbaer. De sichtsbaer vertoonen haer in de *Oogen*, *Neus*, *Mont*, *Navel*, ende soo voort. De onachtsbaer zijn de *Pori*, ofte tocht-gaertjens in de *Huydt*, waer door waessem, sweet, ende hayr komt, zijnde ontelbaer. Waerom de wijsgerige *Plato*, de *Huydt* vergelecken heeft by een *Vilch-korf*, ofte *Fuyck*. Ende wy lesen dat een *Koning* van *Perfen* de selve soude gebruyckt hebben in plaetsche van glase vensters; want by haer selven, sonder bereyding gedrooght zijnde, is soo vol gaertjens gestickt. Door dese gaertjens en looft de natuere niet alleen haer sweeterige, ende drooge (het welck de hembden uytwijfen) vuyligheyden, maer verschept oock ongevoelick

lick haren Adem. Het welck daer uyt genoeghsaem blijkt, dat somtijds, als den Aem-tocht van boven belet, ende tegen gehouden zijnde, gelijk men insonderheydt fiet in Vrouwen, die door opstijging voor doodt van haer selven leggen, sonder eenigen adem, 't zy oock met een Veer, 't zy selfs met een Spiegel, te bemercken, even wel het leven noch onderhouden werdt door de ongevoelicke dootblasing van dese gaertjens. Ende soo verhaelt *Galenus*, dat yemant, die een Osse-blaes voor Neus ende Mont gebonden was, even wel noch vier-en-twintigh uyren in 't leven bleef. Dese tocht-gaertjens en zijn in alle lichamen niet even-eens. Welckers Huydt yel, ende veel doorboort is, werden van binnen minder beschadicht, maer meerder van buyten: in tegendeel de gene, die se hardt, ende vast hebben, lijden minder nootd van buyten, maer meerder van binnen, om dat de roockachtige dampen niet wel uyt en konnen. Die geheel heet van gematigheydt zijn, hebben veel lucht van doen tot verkoeling, ende oversulcks dient haer Huydt wel open: maer voor de gene, die kouder van aert zijn, dewijl haer weyniger lucht van nooden is, valt beter dat de selfde wat beslotender blijft. Dese tocht-gaertjens zijn even wel van naturen niet ruym, ende wijdt, maer nauw, ende onzichtbaer geschapen, op dat 'er geen groot vervliegen van geesten en soude geschieden. Want als het gebeurt, dat se haer al te seer openen, gelijk in onmatige hitte, blijdschap, ende 't gebruyck van te veel *Suffraen*, dan komt de Mensch schierlick te sterven. Werden oock somtijds soo seer geopent, dat 'er klaer Bloedt uytloopt, gelijk eertijds in de Sweetende-sieckte gesten is. Ende *Galenus* seyt (in sijn Uytleggingen op *Hippocrates* van de Breucken) somtijds bevonden te hebben de swachtels seer bloedigh te zijn, sonder eenige andere openinge, het Bloedt alleen door dese tocht-gaertjens stralende. Het gebeurt oock in tegendeel, dat, wanneer deselve tocht-gaertjens toefluuten, sware siekten veroorsaect werden, als in de Somer, door het baden in koude rivieren, *Alexander de Groot*, ende *Keyser Frederick de I.* is overkomen, gelijk de *History*-schrijvers verhalen. *Galenus* schrijft, soodanige alleen met een werm badt genesen te hebben.

Her gebruyck van de Huydt is eerstelick om het Liehaem rontsom te bekleeden, ende de inwendige deelen te verwerpen; waerom sy oock redelicken dick is. Ten anderen, om te zijnen werck-tuygh van 't gevoelen, waerom sy, als 't gevoelen tot het leven hoogh-noodigh zijnde, over het geheel lichaem verspreyt is. Ende om van alles wel te konnen oordeelen, 't gene matelick is aen te nemen, ende dat uytsteekt, ende schadelick soude wesen, te verwerpen, soo is sy gematigh van aert geschapen. De welcke gematigheydt haer oock te passe komt, om daer door alderhande lucht konnen verdragen; 't welck geen van d'andere deelen gegeven is. Want het zy, dat men Been, ofte Vleych, van heete, ofte koude lucht laet beschijnen,

men sal daer terstont sulcken veranderinge in bevinden, dat se met bedervinge dreyght: daer de Huydt, al ons leven, alderhande lucht onbeschadelick uytstaet. Dit selfde fiet men even-eens in Appelen, Peren, ende andere vruchten, die soo lange sy in hare schellen blijven, lang goet gehouden werden: maer, geschelt zijnde, haest bederven, dewijl haer gematigheydt, door de lucht, terstont verandert. Het welck oock de oorsaeck is, dat in wonden, de werkinge der deelen schierlick beschadicht werdt, soo dat sy haer voedsel niet wel en verteeren, noch haer overschot wel uytstrijten. Tot teyckenen zijn etter, ende waterigh bloet, (*Sanies* genoemt) waer van het eene komt uyt dicke, het ander uyt dunne overtolligheydt, die door de ongevoelicke tocht-gaten, gelijk in gesonde ende stercke deelen geschiet, niet uyt en waeslemt. Want de lucht en raect soo dra niet de ontbloote deelen, of se sy verandert terstont, ende bederft haer natuerlicke gematigheydt. Derhalven moeten de Heel-meesters in 't verbinden wel letten, dat sy de wonden niet bloot en laten, maer, terstont na het afnemen van 't verbandt, de selve forghvuldigh toe decken.

4. Volght onder de Huydt, het derde decksel des lichaems, te weten het *VET*, het welck in de Menschen leyt tusschen de Huydt, ende het Vleygh vliesch, maer in de Beesten onder 't selve vliesch: het welck de oorsaeck is, dat de Menschen de Huydt niet en konnen bewegen, gelijk de Beesten. Soo fiet men dat de Paerden door het schudden van de Huydt de vliegen afweeren.

Het *Vet* werdt gemaect uyt het vette, ende luchtighste deel van wel gekooct bloedt, de kleyne Adereken, als een dauw, uytkrupende, het welck door matige wermte (want al te heete soude het smelten, ende verteeren, al te slappe niet koken) van de koude, ende vastigheydt der vliessen geronnen ende gestremmelt werdt. Soo fiet men de Dieren, des Winters, door de kouw, ende vastigheydt van de Huydt, veel vette wesen. Men vint oock veel Vets in koude, ende vochtige Dieren, gelijk Menschen, Swijnen, Schapen, ende diergelijke: ende daerom heeft *Galenus* oock geseyt, dat een Vrouw gemeenlick vetter is, als een Man. De gene, die heet, ende droogh van aert zijn, gelijk Apen, Windt-honden, ende Hasen, hebben weynigh, ofte geen *Vet*.

Onder de Genees-meesters werdt veel getwist over de werckende oorsaeck van 't *Vet*, te weten, ofte die wermte, ofte koude is. Van beyde zijden werden verschedene bewijs-redenen by gebracht, te lang om alhier te verhalen. Maer alsoo men dagelicks bemerckt, dat koudelichamen de vette zijn, soo is wel te besluuren, de kouw van de vliessen met haer vastigheydt oorsaeck te wesen, dat het vette bloet tegen haer aen runt. Ick en versta hier geen merckelicke, ofte werckende kouw, maer die soodanigh gereekent werdt ten insichte van de hitte, ende even wel, zijnde slappe wermte, ofte lauwigheydt, tot het stremmelen bequaem is. Ende

al werdt de Koninklike Genees-meester, ende deftige ontleder *Andr. du Laurens* over gehaelt, ende be-ripte van *Theod. Collado*, in zijn scherpe Aenmerkingen over de ontleding van den gemelten *Laurentius*, dat hy koelte uytleydt, ende reekent voor flappe wermte, die de vettigheydt van 't bloedt soude brengen tot runnen: soo sien wy niet-re-min het selve oock in andere dingen geschieden. Gelyck gesmolten Loot, als men het van 't vyer neemt, uytgegoren zijnde op yet, dat wel werm, maer niet soo heet, als het vyer en is, niet en laet terstondt dick en stijf te werden.

Het gebruyck van 't Vet is mede om 't lichaem rondtsom te bedecken, van buyten te beschermen, ende als een onderkleedt de natuerlike ofte ingeboren wermte te bewaren. Sulcks doet het Somers soo wel tegen de hitte, als 's Winters tegen de kouw. Want alloo in de Somer de lucht dun is, ende de tocht-gaetjens van de Huydt open, soo verhindert het Vet door zijn klevende olyachtigheydt, dat de sijne Somersche lucht in het lichaem niet en kan door-schieten, ende de natuerlike wermte alloo uyt-trecken, even eens gelyck de Winkeliens om Citroen-sap, ofte diergelijcke, van bedervinge te bewaren, daer Olye op gieren. Ten anderen, al wat de heete lucht verdrooght, dat be-waert het Vet, door zijn vochtigheydt. Des Winters is 't dienfligh tegen de kouw, ende door de selve te fa-men getrocken zijnde, en kan de lucht niet doorschie-ten, ende dienvolgende door haer ongematigheydt de inwendige deelen niet beschadigen. Soude noch vorder nuttigheydt, ende gebruyck het Vet mogen toe-geschreven werden, om de Aderen, Slagh-aderen, ende Zenuwen, die na de Huyt gaen, te onderfluten: als mede om ingrootten brant, ende lang vasten, eenigh-sins in voedsfel te veranderen. Want de Menschen, gelyck *Galenus* schrijft, werden mager, wanneer door groote hitte het Vet verteert. Het gebeurt somtijds, dat dit versmelt, ende in de Aderen loopende geloof werdt door het Water, het welck men dan daer merckelick op siet drijven.

Uyt dit Vet konnen teyckenen genomen werden van gefondtheydt, ofte sieckte. Als na een lange sieck-te den Buyck swelt, door vermeerdering van 't Vet, sulcks is een goet teycken. Want door de dicke van den Buyck, vermeerderd de natuerlike wermte; waer door de binneste deelen verwermt, ende versterckt zijnde, de spijs wel verteeren, ende daer van goet Bloedt maecten: ende daerom is 't alstijdt overvloedi-ger in den Buyck, als elders. In 't hol, ofte binneste van de Handt, ende onder de Voeten is 't meest vleeschachtigh, om dat vele Vets haer werckinge soude beletten. Op de Borst en is 't mede soo dien-fligh niet. Want men siet dagelicks, dat de gantsch vette menschen alstijdt aemboisfligh zijn. De reden is, om dat de overmatige vettigheydt de Borst niet al-leen beswaert; maer oock, om dat, door de dickig-heydt van 't Vet, de lucht geen doorgang en heeft door

de tochtgaetjens, waerom de Longe soo veel te meer-der arbeydt moet doen, om de selve in te trekken, ende uyt te halen. *Hippocrates* schrijft 2. *Aphor.* 47. dat de gene, die seer dick, ende vet van nature zijn, rasch, ofte haestelick sterven. Want hoe meerder Vet, hoe minder Bloedt, het welcke de fonteyne van 't leven is.

5. Het vierde algemeen omvangende deel is de *Panniculus carnosus*, VLEYSIGH VLIËSCH genaemt, hoe wel het selve niet in de Menschen, maer alleen in de Beesten vleysigh bevonden werdt. In de Beesten is het aen de Huydt geheel vast, waerom (gelyck terstont geseyt is) sy de selve konnen bewegen: maer in de Men-schen is 't maer een zenuwachtigh Vliesch, ende komt alleen met eenige vefelen aen de Huydt, tusschen beyde het Vet hebbende; waerom sy oock haer Huydt niet bewegen en koonen, als alleen in het Voor-hoofd, al-waer dit Vliesch soo vast aen de Huydt is, dat het nauw-licks daer van is te scheyden, ende sonderling geen Vet tusschen beyde heeft.

Dit Vliesch, gelyck het in de Menschen gevonden wert, beslaet uyt zadelicke stoffe, als alle andere Vliesen.

Dient mede tot deckfel, ende beschermenis van 't ge-heele lichaem, ende om de vaten, die na de Huydt gaen, eenigh steunsel te geven: ende daer-en-boven te verhinderen, dat het Vet, door 't gestadigh bewegen der Spieren, niet en kome te smelten.

6. Het vijfde, ende laetste algemeen omvangende deel is het SPIEREN-VLIËSCH, dat al de Spieren be-keelt. Dit is dun, gelyck alle Vliesen, bestaende uyt zenuwachtige snafelen, ende aen de Spieren met geheel sijne draeykens vast gehecht.

't Gebruyck van dit Vliesch is, de Spieren rontsomme te bekleeden, te bepalen, ende van malkander te scheyden.

Het II. Capittel.

SPIEREN.

1. Haar benaminge.
2. Beschrijvinge, aert, wesen, ende deelen.
3. Gebruyck.

Onder het laetst-beschreven Vliesch, vertoonen haer de Spieren, die mede het gantsche Lichaem bekleeden, ende de inwendige deelen met Vleysch om-vangen. De Spier wert mede, na de gelijkenisse, vol-gens den Grieksch-nam, *Mus* geheeten, in Latijn *Musculus*, ende om de selfde reden *Laertus*; hoe wel geen algemeene gedaente de Spieren, van wegen haer verscheydenheit, en kan toegeschreven werden.

2. SPIER is een meer-flachtigh deel, bestaende uyt Zenuwen, Vleysch, Vefelen, Aderen, Slagh-aderen, ende Vliesch: het naeste ende voornaemste werck-tuygh van vrywillige beweginge.

Dat hy een Meer-flachtigh deel is, blijktt uyt de ver-scheydenheit van de deelen, waer uyt hy beslaet. De

De Zenuwen spruyten uyt de Heiffenen, ofte Ruggraets-mergh, van de welke fy met de geeften een roerende ende gevoelende kracht de Spieren aanbren- gen, in welckers beginsel, ofte midden fy in- fchieten, nimmermeer onder, gelijk *Galenus* wel aangemerckt heeft.

Het *Vleysch* is het voornaemste deel der Spieren, ende van bysonder aert, ende wesen, als het vleysch van 't In- gewandt. Sijn gebruyck streckt, om de Vefelen van een te fcheyden, ende te befchermen, de drooghie soo van Zenuwen, als van Pefen te matigen, ende de Zie- llike geeften werm, enderap te houden.

De *Vefelen*, bestaende uyt kleyne draeyen, ende als fnipperingen van de banden, stercken, ende onderflut- ten het gemelte vleysch, gelijk de Ancker-yfers een Muer.

De *Aderen*, ende *Slagh-aderen* brengen het voedsfel aen, ende onderhouden de natuylike wermt.

Het *Vliesch*, dat alle dese deelen by een houdt, ende de Spieren van buyten bekleet, is in 't laetst-voorgaende Capittel beschreven.

De *Spier* wordt in drie verdeelt, *Hooft*, *Buyck*, en- de *Saert*. Het *Hooft* is 't beginsel, *Bandi* genoemt, als vast gebonden zijnde aen 't gebeente, daer het uyt- spruyt. Den *Buyck* is het *Veslich Vleysch*, by *Hippo- crates*, ende *Galenus* voor het bysonderste deel des Spiers gekeurt: want nergens, daer het selve niet en is, wordt beweginge bevonden. De *Saert*, in den wel- ken de *Spier* eyndicht, is de *Pees*. De gemelte *Galenus* stelt sijnen oorspronck te zijn uyt de vermengde Vefelen van Zenuwen, doch meerder van *Banden*: waarom een *Pees* wel ses, ofte thienmael soo dick is, als een *Zenuwe*.

3. Wy hebben in de beschrijvinge, het ampt ende 't gebruyck van de Spieren geseyd te wesen, om vry- willigh bewegen uyt te wercken, ende sulcks als naeste werck-tuygh. Want al is 't, dat de Heiffenen, ende Zenuwen hier toe mede het hare by-brenghen, soo is even wel het *Spier* 't aldernaeste. Seer aerdigh is geseyd van *Dr. du Laurens*, dat de Heiffenen geboden, de Zenuwen het gebodt overbrachten, ende de Spieren uytvoerden. De Heiffenen overleggen wat te begeer- ren, ofte te vermijden staet, daer van komt het begin- sel van de beweginge; de kracht om te bewegen, brengt de *Zenuwe* aen; de *Spier*, met de Zielike geeften doorstraelt zijnde, wordt terstondt beweegt. Ende gelijk een *Ruyter* het *Paert* door den *Toomleyr*: even- eens werden door de Zenuwen, als *Toomen*, de *Spie- ren* vrywilligh aangedreven van de Zielike kracht, die haer woonplaets in de Heiffenen heeft.

Wy souden wijdloopiger, soo in 't algemeen, als in 't bysonder van de Spieren handelen, 't en ware ons die moeyte loffelick afgesneden was, door onsen vriend, den hoogh-geleerden heere *Plempius*. na wien daer van te schrijven, soude soo veel wesen, volgens het oude spreek-woordt, als van *Troyen* na *Homerus*.

Het III. Capittel.

1. Bysondere omvangende Deelen.
2. Huydt van 't Hoofst, verscheyden van d'andere.
3. Hayr in meest al de Dieren.
4. Sijnen Oorspronck, Oorsaeck, ende Groeying.
5. Lengte.
6. Gedaente.
7. Verwe.
8. Gebruyck.
9. Panne-vliesch; Oorspronck, ende Aert.
10. Euyck-vliesch; Oorspronck, Aert, ende Gaen.

NA de beschrijvinge van de algemeene omvange- de Deelen, soo sullen wy nu oock aenwijzen de bysondere, ende wat bysonder onderscheyt sy hebben.

2. De *Huydt* van 't *HOOFST* is daer in verschil- lende van de gene, die het geheele lichaem bekleedt, dat se soo gevoeligh niet en is. Waerom waer is, ende daer op oock het gemeen seggen staet, dat *Hooft-won- den* sachte wonden zijn: Dan die sachtigheydt en ver- mindert haer groot gevaer niet. Ten tweeden, is dese *Huydt* oock veel wecker, ende smariger, als d'andere; het welck de oorsaeck is, dat haer *Wonden*, wanneer de selvige tot de *Pan* niet uyt en steecken, lichtelick toeheelen. De *Leer-touwers* bevinden oock, dat de *Huydt* van 't *Hoofst*, om haer smarigheydt, alder- swaerlickst bereydt kan werden. Ten derden, is het *Hooft* noch rontsom met *Hayr* beplant, het welck mede, om de gebreecken, die daer in vallen, wel dient hier in ondersoek te komen.

3. Het *HAYR* wordt meest in alle Dieren gevonden, die haer vrucht selver dragen, gelijk de wijf-geer *Ari- stoteles* getuyghet. In *Plaetsche* van 't *Hayr* zijn de *Vif- sichen* met *Schobben* versien, de *Vogels* met *Veren*, sommige *Beesten*, gelijk de *Yfere Verckens*, met lan- ge *Angels*.

4. De gemelte *Aristoteles*, in 't 3. Boeck van de hi- stoye der Dieren, op 't 11. Capittel, in 't 1. van de *Teelinge* der selver op het 15. ende in 't 1. van sijn voor- werpingen op 't 145. *Galenus* in 't 9. Capittel van sijn *Genees-konste*, ende haer voetstappen volgende, meest alle de nieuwe *Genees-meesters*, en kennen het *Hayr* voor geen recht deel des lichaems, als niet, gelijk an- dere, uyt goet *Bloedt* ontsaende, ende gevoedt wer- dende; maer alleen uyt overschot van eenige roockach- tige, ende smarige dampen, die door de nauwe tocht- gaetjens des *Huydts* gestooten werdende, daer in blij- ven steecken, tot dat se van andere, ende die wederom van andere, metter tijdt aangedrongen zijnde, ten laetsten tot *Hayr* uyt-spruyten. Welck gemeen gevoelen met vele redenen beweert wordt van *Ferne- lius 2. Physiol.* 2. hoe wel tegen-gesproocken van eenige geleerde *Genees-meesters*, [te sien hier achter in 't ge- schil des *Hayrs*.] Om de saecke wel te begrijpen,

soo moet eerst in achtginge komen, wat een Deel is. De gemelte *Fernelius* beschrijft het selve te wesen een lichaem, dat aen 't geheele vast is, verknocht met een gemeen leven, streckende tot dienst, ende gebruyck van 't gantsche lichaem. Dese bepalinge werdt voor goet opgenomen van *Bertinus 6. Medic. 5. Laurentius 1. Anat. quest. 1.* ende *D. Spiegel 3. de Human. corp. fabr. 1.* maer berispt door den scherpsinnigen, ende nazuwkeurigen *Argenterius, Com 2. in Gal. art. Med. 7.* alwaer hy het menschelike lichaem in verscheide stucken ontledet; ten eersten, van wegen dat het een selfstandigh wesen heeft, ende daer van stelt hy sijne deelen, stoffe, ende gedaente; daer na aenmerckt hy het selve, als een lichaem, welckers deelen souden zijn alle de leden; ten laetsten, als leven, ende ziele deelachtigh zijnde, ende dat uyt die reden, de deelen, die leven hebben, moeten gereckent ende genoemt werden, deelen van 't levende, niet van 't lichaem. Maer dit gaet al te scherp, ende buyten het spoor van de Genees-konste. Want een Genees-meester en neemt het lichaem niet in achtginge, voor soo veel het natyurlijk is, bestaende uyt stoffe, ende gedaente, gelijk de Naturalisten doen; maer alleen gelijk het de Gefontheyt, ende Siekten onderworpen is. Derhalven en kan niet anders voor een deel van ons lichaem aengenomen werden, als dat in Gefontheyt, ofte Siekte de lichamelike werckinge wel, ofte qualick uytvoert. De werckinge geschiedt door levende, niet door onzielike Deelen; gelijk de Siekte is een gestaltenisse eerst, ende door haer selven de werckinge belettende. Waer uyt blijktt, dat het lichamelick deel by *Fernelius* wel beschreven is. Daer zijn even wel noch eenige, die dese beschrijvinge soecken te wederleggen, te weten, dat het deel van een geziel lichaem eygentlick soude wesen, 't gene de Gefontheyt, ende Siekte onderkeurigh stont, om dies wille, dat de selvige niet in de deelen en zijn, van wegen haer gebruyck, alsoo *Galenus* in het beschrijven van de Siekte geen gewagh en maect van 't gebruyck, maer alleen van de werckinge, seggende de selvige te wesen een gestaltenisse, die eerst, door haer selven, sonder middel-wegh, gevoelicken de werckinge, tegens de nature, verhindert. Dan hier op dient tot antwoordt, dat de werckinge altijd belet werdt, als het gebruyck belet is; gelijk wanneer het Hoor-nigh-vliesch van 't Oogh te seer verdickt, dan werdt de werckinge beschadicht, om dat 't gebruyck beschadicht wert. Nu dat *Galenus* in sijne beschrijvinge geen gewagh en maect van 't gebruyck, maer alleen van de werckinge, sulcks is sonder twijffel by hem gedaen, eerstelick, om dat de werckinge volkomender is, ende boven het gebruyck uytsteekt, het welck maer tot de werckinge streckt; ten anderen, om dat de werckinge meerder blijktt, ende gespeurt werdt, als het gebruyck. Nu het is klaer by de Reden-kavelaers, dat de beschrijvingen moeten gedaen werden, door het gene klaerste, ende meest blijckende is. Volgens dan

de verhaelde beschrijvinge, en souden *Hayr*, noch oock *Nagelen* niet mogen gereckent werden, voor rechte deelen onses lichaems. Want al is 't dat sy wel uyt een lichamelicke stoffe bestaen, ende vast aen 't lichaem gehecht zijn, ende ons niet sonder gebruyck gegeven, even wel dewijl sy soo niet vereenicht en zijn, dat sy mede een algemeen leven met het geheele genieten, soo en kunnen sy voor deelen des lichaems niet aengenomen werden. Want sy en leven niet, seydt *Fernelius*, als Beenderen, ofte kruyden, noch en werden niet onderhouden door binnen toebrengen, ende insuygen van 't voedsel, noch en krijgen haren waldom niet in breedte, ende diepte, gelijk wel in de lengte; maer de stoffe leyt in plaetsche van voedsel (alsoo het eygentlick geen voedsel en is) aen haer wortels, waer door sy, gelijk geseyd is, in de lengte uytgedouwt werden, even gelijk de steenen, die in 't ingewandt der Aerde door bysetting toenemen, ofte gelijk een Huys, door oplegging van steenen allencxkens werdt opgebouwt.

Dese leere en bevalt niet wel den Spaenschen Genees-meester *Rod. à Veiga* in sijn Uytleggingen op het gemelte Capittel van *Galenus*. Want soodanige deelen, seydt hy, die de nature als wapenen, ofte kleederen om 't lichaem der Dieren gestagen heeft, zijn gelijk de Huydt in fommige, de welcke seecker is, dat recht gevoedet werdt, ende met 'er tijd, een ander daer onder groeyende, afvalt, gelijk in de Slangen. De Bladeren van de Boomen, zijn om de Vruchten te beschaduwen, ende te decken, de welcke, gelijk se door de nature onderhouden werden, soo lange haer leven duert, soo vallen sy oock op haer tijd af, ende daer komen andere in haer plaetsch. In de Vederen van de Vogels is het voeden bescheydelick te merken, niet alleen aen de Wortel, alwaer een vleysige Ader door de schacht gaet, maer oock eenen eenparigen aenwasch van de uytterste snafelen. Dit alles, seydt hy, geeft een seecker bewijs-reden, dat sy een bysonder wesen hebben, ende oock door een natyurlicke kracht ('t welck *Galenus* ontkende) geregeert, ende onderhouden werden. Waer noch by komt een stercke reden, dat in de Nagelen gesien werden Vefelen (ja zelfs, gelijk *D. Spiegel* betuyght *2. Anat. 31.* Aderen, Slagh-aderen, ende Zenuwen) die het voedsel aenbrengen, gelijk in de Bladeren van de Boomen, ende dat het *Hayr* allegader grijs werdt, ende schierlick verscheyden verwen aennemt, na de verscheydenheyde van het voedsel, dat niet aen de Wortel gestelt en is, maer binnen in sijn holligheydt ontfangen werdt, ende dat oock het roocken des *Hayrs* met wel-riekende dingen sijn kracht niet langsaem uyt en voert. Dat voorders geseyd werdt, de selfdige niet roont uyt, 't welck levendige deelen eygen is, maer alleen in de lengte te wassen: Sy en nemen geen acht, dat alle deelen niet gelijckelick en groeyen, noch door alle jaren, noch na alle maten, gelijck se oock niet voort en komen: dan alleen

alleen
Want
deren
ande
de V
onder
se no
Aristo
storye
als sy
toene
bruyc
andere
sy het
den la
anders
eyfcht
bruyc
Fer
gene
Kinde
ende
ouder
vige
ker,
ren,
groey
de Pl
een re
alleen
leydt
werdt
kort,
soud
dicht
Maer
soene
niet e
dese
gehee
te jeu
meere
Ferne
antwo
Hayr
kome
stoff
gen,
wond
heydt
den,
dere
boec
dese
den v
gen a

alleen na het verscheyden gebruyck; dat sy hebben. Want op een seeckeren tijdt groeyen; ende wassen Bladeren, Bloemen, Vruchten, Tanden, ende op geenen anderen. Soo groeyen; ende vergrooten de Borsten in de Vrouwen-persoonen, de Schouderen in de Mans, de onderscheydelicke leden in beyde, op sulcken tijdt, als se noodtsaekelick beginnen te werden, het welck van *Aristoteles* oock aengemerckt is in 't 7. boeck van de historye der Dieren, op 't 10. Capittel. De nature dan, als sy in sommige deelen de dichte, ende breedte doet toenemen, soo verlenget sy andere, volgens het gebruyck, ende den dienst, die sy te doen hebben; veranderinge het gelijk groeyen in verlengen; gelijk sy het Hayr in de Maen, ende de Staert van de Paerden lang laet uytwassen, ende over het geheele lijf anders kort houdt, om dat het gebruyck sulcks vereyfchte, den aert van het Hayr selfs metende na sijn gebruyck.

Fernelius gaet vorders sijn selven tegenwerpen, het gene van anderen gedaen werdt, te weten, dat in de Kinders de Nagelen met de Vingers in lengte, breedte, ende dichte gelijkelick wassen, ende dat se met den ouderdom grover, ende harder werden; dat op dese selvige wijze het Hayr in volwassene mede langer, dicker, ende stijver is, als in de Kinderen. Ten anderen, dat Hayr, ende Nagels niet sonder eynde en groeyen, maer seecker wet ende maet hebben, gelijk de Plantsoenen; waer uyt schijnt te blijcken, dat sy een rechte voedinge deelachtigh zijn. Want indien sy alleen toe-nemen, door dien de stoffe aen de wortel leydt, dewijl de selvige gestadigh daer na toe gesonden werdt, (het welck daer uyt blijktt, dat het Hayr gekort, ofte geschrabt, altijd wederom aangroeyt) soo souden sy door gestadigh byvoegen ten laetsten weeldigh, ende sonder eynde groeyen, ende vergrooten. Maer wy sien het tegendeel, dat haer, gelijk de Plantsoenen, gestelt zijn seeckere palen van wassen, die se niet en konnen voorby treden. Derhalven schijnen dese, soo wel als de Plantsoenen, van binnen door haer geheel wesen te ontfangen het voedsel, dat in de eerste jeught voedt, ende vergroot; ende daer na, het meerder wassen ophoudende, alleen voedsel geeft. *Fernelius* wetende op dese tegenwerpinge niet wel te antwoorden, ende geen reden vindende, waerom het Hayr, ende de Nagelen tot haer volkomen lengte gekomen zijnde, niet veel langer uyt en wassen, al is de stoffe aen den wortel, stelt het selfde onder de dingen, in de welke wy niet anders, als ons moeten verwonderen van Godts ende der Natuyren voorsichtigheydt. Het is wel geseyd, maer even wel sonder reden, ende soodanigen antwoordt werdt, hoe wel in andere gelegentheyt, berispt van *Huarie*. in sijn Spaenssch boecxken van het ondersoek der Verstanten, ende in dese selvige van *Toubert* 1. *Paradox*. 7. Want geen reden wetende, kan by een yegelick van alles soodanigen antwoordt gegeven werden, te weten, met seg-

gen, dat dit, ofte dat gedaen is door de voorsichtigheydt der Natuyren, sonder uyt te leggen, op wat reden die voorsichtigheydt gesien heeft. De selfde *Toubert* stelt in sijn Uytleggingen op *Galenus* 1. *Nat. facul.* 7. de naeste oorfaeck, waerom het Hayr, ende Nagelen, als sy tot haer rechte grootte gekomen zijn, niet voort en wassen, in de sterckte van de uyt-drijvende kracht, de welke in verscheyde deelen ende lichamen gemeenlick verscheyden is. Want hier door gebeurt het, dat in sommige den Baert langer wast, te weten, die ontrent de geheele onderste Kaeck komt, alwaer meerder kracht is, om de stoffe, dat is, het roockachtigh overschot, uyt te smijten. In andere, als den Baert twee drie vingeren lang is, dan en werdt hy niet verder uytgestooten. Hier van kan by *Toubert*, op de gemelte plaetich verder gesien werden.

Fernelius brengt tegens de andere tegenwerpen, die hy mede ontduyckt, pijlen uyt sijn eygen koker, die hy meent, beter te treffen; dat Hayr, ende Nagels afgekort, in alle jaen, ja in den uyttersten ouderdom weder groeyen; dat mede in uyt-droogende Koortsen, ende de Teeringe, in de welke het lichaem niet alleen niet en groeyt, maer gantsch afneemt, ende als versimelt, dese alleen noch toenemen; ja selfs oock in doode lichamen. *Paré* verhaelt op 't eynde van sijn Heelkonste, dat hy een gebalsemt lichaem 24. jaer in sijn huys gehadt heeft, in 't welke de Nagels ende 't Hayr altijd wederom groeyden, soo dickwils hys gekort hadde. Welck exempel genoegh wederleydt, 't gene *Salvus* bybrengt in 't 9. Capittel van de Pestige Koortsche, dat in de dooden de Nagels, ende 't Hayr maer souden schijnen te groeyen, ende langer te werden, om dat het Vleysch verdrooght, ende vergaen is, ende derhalven sy meerder uytstecken. Maer de gemelte *Veiga* vaert hier wederom in tegens *Fernelius*, seggende, dat het groeyen van Hayr, ende Nagels in alle jaen, niet meerder te verwonderen is, als dat de Tanden altijd groeyen. Want de leden souden altijd gevoedet werden, als sy maer goet voedsel en kregen; dan om dat het roockachtigh uytwerpsel (dit stelt *Veiga* tot oorfaeck, daer hy even wel het Hayr onder de deelen aenmeent) soo veel te meerder groeyt, hoe het voedsel qualicker gekoocht werdt, daer door geschiedt het, dat sy oock in den ouderdom niet op en houden van wassen, ja selfs mede in sommige dooden. Waer uyt volkomenlick bewesen werdt, seydt *Fernelius*, dat sy niet by middel van de na-treckende natuyre; maer alleen door kracht van het overtolligh uytwerpsel uyt den wortel voortgedreven werden. Dit schiet uyt, bereydt, ende voortgestooten zijnde, door kracht van de wermte, tot een teycken, dat se in de dooden niet altijd en groeyen. Dat se in de kinderen in haer opwassen, mede in de breedte uytwassen, sulcks doet de breedte van de deelen, daer sy door komen: ende dat sy verdicken, geschiedt om dat het roockigh overschot, daer sy van groeyen, met 'er tijdt dicker, ende drooger werdt.

Wy stellen dan de naeste stoffe van het Hayr in een roockachtigh overtolligh uytwerpsel, ende de vordere in een overige vochtigheydt, voornamelick in de Klieren haer onthoudende. Derhalven, daer Klieren zijn, groeyt gemeenlick Hayr, gelijk achter de Ooren, onder de Oxelen, in de Liefen; ja oock op 't Hooft; gelijk de Heiffenen, gelijk de groote Hippocrates schrijft, zijn als Klieren, wit, ende wrongeligh, doen oock den selvigen dienst aen 't Hooft. Want sy staen, als een Kop, boven op 't lichaem, ende ontfangen gestadigh de dampen, die van onderen op-waesselen, waer van een deel door de naden van de Pan vervliegt, een deel tot Hayr gedijdt.

5. Het Hayr is alderlangst op 't Hooft, om dat de Heiffenen grooter zijn als de ander Klieren, ende alderdickst, om dat de Huydt aldaer dickst is, even wel ydel, ende genoegh stoffe in-houdende. Soo dat na de Huydt dick, ofte dun is, gesloten ofte ydel, de Vochtigheden veel, ofte weynigh, de Wermte sterck, ofte slap is, het Hayr dick ofte dun, hardt ofte slap, veel ofte weynigh voorkomt. De Heere van Busbecke, Gesant van Keyser Ferdinand de I. verhaelt in sijn Turcksche Reyfen, van een, die soo veel Hayrs op 't Hooft hadde, dat hy een mulker-kogel daer op konde afsteuyten.

6. Wat belangt de gedaente. Het Hayr is glat, ende recht, in de gene die genoegh vochtigheydt hebben, maer gekrult in de drooge van gematigheydt, waerom het oock harder is. Daer van zijn al de Moren, als van droogen aert, gekrult van Hayr; ende de Scythen, ende Thracyers hebben het lang, ende hangende, om dat die luyden vochtig zijn, gelijk Aristoteles getuyght. De rechthuyghheit van 't Hayr komt daer- boven uyt de rechte van de tocht-gaetjens, waer door de dampen haer uyttocht hebben, gelijk in tegendeel de gekrulte. Het Hayr schijnt wel ront, maer is even wel vierkant, gelijk door de nieuw-gevonden glafen, die dapper vergrooren, alleen gemerckt kan werden. Het is oock hol, gelijk het Hayr van een Elant, ende de Vlecht van Polen ons betuygen; het welck blijktt, door dien dat het in de lengte kan gesplitst werden, gelijk de gemelte Aristoteles oordeelt.

7. De Verwe van 't Hayr volghet in de Beesten de verwe van haer Huydt; maer in de Menschen is sy seer verscheyden na het Landt, de Lucht, de uytsteeckende Vochtigheydt, ende den Ouderdom. Ten eersten, die heete ende drooge Landen, (daer oock foodanige Lucht is) bewoonen, en hebben niet alleen droogh, gekrult, ende broos Hayr; maer oock swart, gelijk de Egyptenaers, Arabiers, Indianen. Soo siet men door de banck in de Spaengjaerts, Italianen, ende de Françoysen, die aen d'andere grensen, meest al bruyn Hayr. Dan die haer onthouden in koudt ende vochtig Landt, hebben niet alleen sacht ende recht Hayr: maer gemeenlick mede blondt, ofte bleyck, gelijk de Nederlanders, Engelschen, Deepen, Sweedsche, &c.

Ten tweeden volghet de Verwe de vochtigheydt, die boven d'andere uytmuyt. Want alle uytwerpsel treckt na den aert van sijn oorspronckelike vochtigheydt. In de gene, die veel koude, ende slijmerige vochtigheydt hebben, is het Hayr gemeenlick witachtigh, in galachtige geel, in swaermoedige bruyn.

Ten derden maect den Ouderdom hier oock veranderinge. Want in volwassene werdt het dicker, ende harder; ten laetsten oock bruyn, ende grijs.

8. Het Gebruyck van 't Hayr is drierley. Vooert eerst, om het lichaem te suuyveren van sijn roockachtige overtolligheydt. Derhalven is het dickwils korten goedt, om 't gesicht, ende d'andere sinnen te scherpen. Ten tweeden, om te strecken tot gieract, gelijk men siet hoe leelick de kaelheydt staet. Maer insonderheydt om het Hooft te decken, ende van de kouw te beschermen. Waerom gefont is, dat men het selve over de slagh van 't Hooft, daer het Been dunst is; ende over den Hals, daer den Rug-graet, ende de uytkomst van de koude Zenuwen beginnen, laet wassen. Dat verder over de schouderen gaet, en strijdt niet alleen tegen sijn recht gebruyck, daer het roe geschapen is, maer oock tegens de slichelickheydt, gelijk wel aengewesen is van den eerweerdigen, ende hoogh-geleerden D. Jacobus Borstius, in sijnze Ziel-buygende Vermaninge.

9. In het Hooft staet noch te letten op het Pericranium, ofte PANNE-VLIESCH, het welck de Panne van buyten bedeckt. Is redelick dick, na een vliesch; om dit edel been wel te beschermen. Spruyt uyt de Vefelen van het dicke Heiffen-vliesch, die het selve door de Naden van de Paane opgeeft. Het welck de oorsaeck is van de groote gemeenschap, die daer valt tusschen de Heiffenen, ende Heiffen-vliesen, met het Panne-vliesch. Dit is seer vast aen het Vleygh-vliesch, ende de Huydt, de welke, gequetst zijnde, daerom niet en behoeft te samen genaeyt te werden, alsoo de kanten niet verre van malkander en wijcken.

10. 't Gene het Panne-vliesch is in 't Hooft, dat is het Buyck-vliesch in den Buyck, aldaer mede een bysonder omvangende deel, ende, gelijk Pericranium, in 't Griecx Peritonaeum genoemt. Dit Vliesch bekleet in een gedaente van een Blaes, ofte lang Ey, al het In-gewandt van den Buyck, ende beslaet, gelijk oock andere Vliesen, uyt een Zadige stoffe; is een Vliesch, om in het swellen van den Buyck, te konnen op-geven; dun, om de onder-leggende deelen niet te beswaren; maer vast, ende sterck, om dat het gespannen zijnde, niet en soude scheuren; in de Vrouwen van onder den Navel dicker, om, in het dragen, beter te konnen recken; van buyten veselachtigh, om te vast aen de Spieren gehecht te zijn; van binnen glat, ende als met water besproeyt, om dat de Deimen soo veel te vryer, ende lossen souden leggen. Is allesius dubbelt, (gelijk alle Vliesen, sels oock, na het gevoelen van Laurentius, ende

ende
den R
soo v
sche
de f
drage
te ge
Vruc
Waer
van F
Galen
ben.
daer
doorg
mer l
ader,
der is
Lijf-
gaen,
gaten
genoe
oorfa

A
1. Ha
2. Oo
3. K
4. Sa
5. Gr
6. On
7. Po
M
Sp
8. Ho
9. Op
He
ade
He
del
10. N
sils
der
buy

W
groot
noem
door
waer
houde
werd
I.

ende *Cabrolus*, het dunne Breyn-vliesch) het welck aen den Rug-graet meest gesien werdt: maer is na beneden soo verre van malkander gescheiden, dat de Blaes tusschen beyde leyt, ende sulcks om dat het daer wel dienende sterckst te zijn, daer het den meesten last hadde te dragen, ende de Navel-vaten aldaer te vaster doortocht te geven. Waerom oock het Buyck-vliesch in de Vrucht, van voren, daer de Navel is, doorboort wert. Waer uyt alleen soude kunnen blijcken den millagh van *Fernelius*, ende *Cabrolus*, die, tegens de leere van *Galenus*, dit Vliesch stellen gantsch geen gaten te hebben. Maer hier-en-boven, heeft het noch om hoogh, daer het aen 't Middel-rift gehecht is, drie gaten, die doorgang maecten voor de nedergaende Slagh-ader, met het sefte paar der Zenuwen, de opgaende Holle-ader, ende den Magen-hals, ofte Spijs-drager. Onder is het doorboot aen 't Eynde, den Hals van de Lijf-moeder, daer de Zaet-vaten na de Ballen neder gaen, ende de uyttschietende opklimmen. Maer dese gaten soudent beter scheuten, ofte uyttspruytels mogen genoemt werden. Hier door werdt het *Seburstel* veroorsaect, waer van wy op sijn plaetsche sullen handelen.

Het IV. Capittel.

ADEREN.

1. Haer wesen, ende eygenschap.
2. Oorspronck.
3. Klap-vliesjens.
4. Samen-voeginge, ende gemeenschap met de Slagh-aderen.
5. Gebruyck.
6. Ondersebeyt, Verdeeling, ende Ken-teykenen.
7. Poort-ader. Hare tacken; Maegh-ader, Net-ader, Maze-krans-ader, Milt-ader, Kort-vat, Derm-ader, Speen-ader, Sloock-darm-ader, Derm-scheyl-ader.
8. Holle-ader, met haer twee tacken.
9. Opklimmende, met haer Spruyten; Middel-rifis-ader, Herte-krans-ader, Paerloose-ader, Rib-ader, Borst-ader, Neck-ader, Herte-vliesch-ader, Oxel-ader, Hoofst-ader, Salvatella, Lever-ader, Milt-ader, Middeld-ader, Krop-aderen.
10. Nederdalende tack van de Holle-ader, met haer Spruytels; Nier-bedt-ader, Melck-ader, Zaet-ader, Lenden-ader, Spier-ader, Snyt-ader, Buyck-ader, Onderbuyck-ader, Lajsch-ader, Been-ader, Moeder-ader.

WY komen tot de Vaten, te weten Aderen, Slagh-aderen, ende Zenuwen, wel te recht, van den grooten *Hippocrates*, in sijn boeck van het Herte, genoemt Rivieren van de nature der menschen; want door de selfde vloeyen het Bloedt, ende de Geesten, waer by de natuylicke wormte, ende het leven onderhouden, voedsel, gevoelen, ende bewegen zengebracht werdt.

1. Wy sullen beginnen van de Aderen, als de enc-

kelste. Want sy bestaen uyt eenen enckelen rock, daer de Slagh-aderen een dubbelden, ende dicker hebben; Zenuwen in wesen verscheiden zijn, te weten van binnen merchachtigh, van buyten vleysigh.

Ader is een lang, ende rondt vat, pijs-gewijs hol, bestaende uyt een dunne, ende enckele rock, spruytende uyt de Lever, ende dienende om het Bloedt aen het Herte over te voeren, ende te verdeelen tot voedsel van het geheele lichaem.

Het wesen van de Aderen is vleysigh, om te beter te kunnen recken, ende mede-geven; enckel, dun, ende ydel, om dat door foodanigh vleysch het Bloedt moest zijpen tot voedsel van de deelen.

Sy werden somtijds noch van buyten bekleedt met een gemeen vleysch, insonderheydt die wat hoogh, verre, ofte overhardt gaen, gelijk in den Buyck, van het *Peritonaeum*, ofte Buyck-vliesch; in de Borst, van het *Pleura*, ofte Borst-vliesch. Maer als een Ader haer voeght in Ingewandt, ofte Spier, dan een heeft se desen gemeenen rock niet van doen, als by haer selven vast, ende sterck genoegh zijnde, ende niet dienende, om wel te kunnen waessenen, nauwer besloten te wesen.

2. Wy hebben in de beschrijvinge der Aderen gestelt, dat de selvige spruyten uyt de Lever, waer in de Genees-meesters groot verschil hebben met den wijsgeer *Aristoteles*, ende sijne navolgers, die haer beginnel in het Herte stellen, gelijk wijtloopigh ontledet werdt by *Andr. du Laurens* in sijn 4. Boeck, die mede op de 6. Oeffeninge, besluyt, dat soo van wegen de wortelingen, als van wegen de verdeeling, niet in 't Herte, maer in de Lever den oorspronck van de Aderen is. Soo heeft oock *Hippocrates* geseydt in sijn Boeck van 't Voedsel, dat de Lever was de wortel der Aderen. Maer wat de verdeeling aengaet, die geschiedt mede door het Herte, als het selve 't sijn gemaect Bloedt door de Slagh-aderen over 't geheele lichaem gestadigh uyttschiet.

3. Ende om dat het bloedt in den omloop (breeder beschreven in het *Steen-stuck*, nam. in 't Tweede Deel, 3. Boeck, Cap. 29. van den *Schar der Ongesondheydt*) niet en soude te rugge deynsen, soo zijn daer in gestelt eenige *Klap-vliesjens*, (gelijk in 't Herte) eerst beschreven, ende ondervonden in 't Jaer 1574. van den treffelicken ontleder *Aquapendens*, ende niet, gelijk *Riolan* voorgeeft, by *Sylvius*, die geen oude schoenen wilde verwerpen, als hy genoegh betoont heeft tegens de nieuwe ondervindingen van den noyt genoegh geprefen *Vesalins*. Dese Klap-vlieskens, ofte Schot-deurkens zijn van gedaente byna gelijk een half Maentje, spruytende uyt den rock der Aderen, wiens holte sy half fluyten, doch soo, dat sy na 't Herte toe, gelijk een Sas, open gaen, ende dats als het Bloedt voorby is, toevallen. Zijn gemeenlick twee by malkanderen, oock somtijts maer een, ende werden merckelick gesien in de Aderen van de Armen en Beenen, als hier onder, ende

boven

boven de Knye (A. B. C. D. E. F. G.) uytgebeelt is. Sels oock als den Arm gebonden wert, verneemt men van buyten in de Aderen eenige verheffinge, als knobbelen, door het Bloedt, dat aldaer tegen gehouden werdt. Nu dat het Bloedt niet van bovenen, gelijk het gemeen gevoelen is, door de Aderen na beneden fact: maer van onderen door de selve opgetrocken werdt, toonen sels de Heel-meesters, hoe wel sy de reden niet en weten, dat, als sy gelaten hebben, ende de Ader willen sluyten, haer vinger houden onder den bandt, waer door het Bloeden ophoudt, gelijk het niet en soude doen, als sy hem boven hielden. Dit gebruyck van dese Vliesjens is eerst bekend gemaect door den hoogh-geleerden *Harvius*. Genees-heer des Konings van Engelandt, in sijn Boeck van de beweginge des Bloedts, ende van my gevolght in 't gemelte Steen-sluck, doch in hem soecken te wederleggen van den

Italiaenschen *Parisanus*, Françoischen *Primirostus*, ende, van wegen de Melck-aderen, in my berispt door den hoogh-geleerden *Plempius*, Professor te Loven, in sijn eerste uytgeven van de Genees-konste, maer in het tweede, overwonnen zijnde (gelijk hy in 't 2. Boeck, op 't 8. Capittel vromelick bekennt) door sels te sien, trouwelick wederroepen. Sommige blijven haer neekigh by het gene sy eens, al zijn sy daer na anders overtuight, opgenomen hebben: maer die haer gemoedt voldoen, houden de waerheydt, die sy met moeyten nasporen, voor de opperste wet. Ende voorwaer den eenen dagh leert den anderen, ende, gelijk de Poët seyt:

*Multa, dies, variisque labor mutabilis aevi
Retulit in melius.*

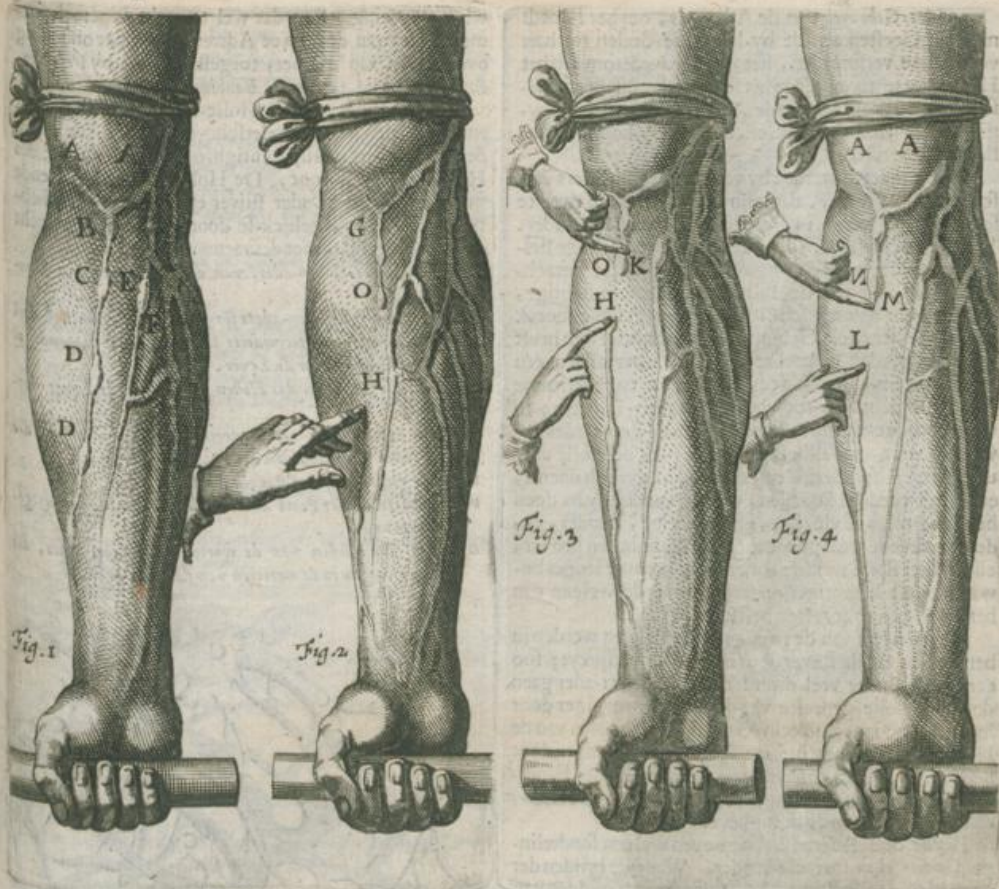
Nu, om noch klaerder aen te wijzen, dat dese Klap-vliesjens in de Aderen staen, om na 't Herte gesloten zijnde, te beletten, dat het Bloedt niet weder te rugge en soude schieten, sullen wy daer van een proef geven in de Aderen van den Arm.

Laet den Arm binden boven den Elleboogh, gelijk men doet in 't Laten, (A. A.) van onderen sullen haer openbaren, voornamelick in Boeren, ende die gespannen Aderen hebben, eenige verhevingen, als knobbelen, (fig. 1. B. C. D. D. E. F.) niet alleen daer een scheiding valt, (E. F.) maer oock daer geene en is, (C. D.) ende die knobbelen komen van de Klap-vliesjens. Op dese maniere haer buyten op de Hant, ofte Arm vertoonende, indien gy die knobbel beneden met daem, ofte vinger druckt, ende alsoo het Bloedt de onderleggende Klap-vliesjens afstrijckt, (H. in de 2. fig.) soo sult gy sien, dat 'er, door het beletsel van de Klap-vliesjens, geen volgen en kan, ende dat een deel van de Ader (H. O. in de selfde fig.) onder de knobbel, ende wech genomen vinger als wech is, ende boven de knobbel, ofte de Klap-vliesjen seer gespannen is, (O. G.) ja, indien gy het soo afgestreucken Bloedt (H.) ende de ledige Ader vast houdt, ende met de ander handt na de Klap-vliesjens (O. in de 3. fig.) het bovenste gespannen deel neder druckt, (K. in de selfde) soo sult gy merken, dat het met geen kracht gedreven, ofte geperst en kan werden over het Klap-vliesjen; (O.) maer hoe gy sulcks met meerder gewelt soeckt te doen, soo sult gy bevinden, dat de Ader soo veel meerder aen het Klap-vliesjen (O. in de 3.) gespannen is, ende onder even wel (H. O. in de selfde fig.) ledigh is.

Daer-benevens, den Arm, als verhaelt is, gebonden, (fig. 4. A. A.) ende de Aderen gespannen xijnde, indien gy beneden eenigen knobbel, ofte Klap-vliesjen, de Ader een wijl vast houdt (L. in de 4. fig.) ende het Bloedt opwaerts over het Klap-vliesjen (N.) met den vinger (M.) sleet, gy sult sien; dat de Ader aldaer ledigh sul blijven (L. N.) ende dat het Bloedt niet en kan door het Klap-vliesjen te rugge schieten; (te sien H. O. in de 2.) maer dat, de vinger wech genomen xijnde (H.) de Ader wederom van de onderste genomen vult werdt, ende xijn als (D. C.) Waer wyt klaerlick blyckt, dat het Bloedt van onderen na boven, ende van de kleine Aderen door de groote na het Herte gaet, ende niet van boven door de Aderen na de onderste Leden gesonden word. Ende

Fig. 1

Ende
vliesje
als 'er
boven
de bar
't gene
werdt
tal, of
verbet
Hie
ren, g
vliesje
der een
vinds
schete
die pla
jen, (

Ende al is 't, dat in sommige plaetschen eenige Klap-
vlietsjens, die soo naeuw niet gesloten en werden, ofte
als 'er maer een is, schijnen des Bloeds doortocht van
bovenen, niet geheel te beletten: nochtans gaet het door
de banck, op de verhaelde wijze, ofte ten minsten,
't gene ergens door lossigheydt mocht gebeuren, dat
werdt van de navolgende Klap-vlietsjens, het zy door ge-
tal, ofte valligheydt, wederom goet gemaect, ende
verbetert.

Hier staet noch aen te merken: Den Arm, als voo-
ren, gebonden vande, ende de knobbelen haer aen de Klap-
vlietsjens openbarende, houdt den duym op een Ader, on-
der een Klap-vlietsjen, in de plaets, daer ghy een volgende
vindt, op dat 'er geen Bloedt uyt de Flant na boven en
schiet; ende druckt dan met den Vinger het Bloedt uyt
die plaets van de Ader na boven voorhy het Klap-vliets-
jen, (L. N.) gelyck te voren gesejdt is; ende wech ne-

mende den vinger, (L.) laetse wederom van onderen (als
D. C.) vol loopen; drukt dan, met het opsetten van den
duym, het Bloedt wederom uyt, (L. N. ende H. O.) ende
doet dat dickwils in een korte tydt; soo sult ghy de waar-
heyde van het gebruyck deser Vlietsjens, ende dat het Bloedt
door de Aderen, van onderen na het Herte gaet, merckelick
bevinden.

4. Daer is soodanigen samen-voeginge van Aderen met
de Slagh-aderen, dat meest alle Aderen op een Slagh-
ader leggen; ende het gebeurt geheel selden, dat een
Ader sonder Slagh-ader is, maer nimmermeer werdt
een Slagh-ader gevonden sonder Ader. Hier by kome
noch een gemeenschap, door de openinge (seer merck-
kelick te sien in de Ossen Aderen) die sy tegen malkan-
der hebben, door de welke de Geesten, ende het Bloedt
overgegeven werden; soo dat in het Ader-laten, met
ceenen de Slagh-aderen, haer ontlaffen.

K 5. Het

5. Het Gebruyck van de Aderen is, om het Bloedt met sijn Geesten aen de by-leggende deelen tot haer voedsel te verspreyden, het overige wederom aen het Herte over te geven, ende het selve ondertuffchen te beschermen. Want buyten de Aderen (als des Bloets eygen, ende natuurlicke plaatsche zijnde) komt het terflont te bederven.

6. De Aderen werden by verscheyde Ontleders verscheydelick *Verdeelt*, dan sijn bequamelick in twee te scheyden, te weten in Poort-ader, ende Holle-ader. Want de Navel-ader (die andere in de verdeeling stellen) is een tack van de Poort-ader, gelijk de aderachtige Slagh-ader van de Holle-ader. De voorsichtige, ende gaeuwe nature, schrijft D^r. Spiegel in sijn 5. boeck van 't Menschelick Gebouw op 't 3. capittel, en heeft geen een Ader gemaect, gelijk daer alleen een Slagh-ader is, maer twee, om dat 'er tweederhande Bloedt moft wesen tot voedsel van het lichaem; te weten, dick ende grof, hoedanigh in de Poort-ader gevonden wert, ende dun, ende sijn, dat de Holle-ader uytgeeft. Alsoo de deelen, die men natuurlick noemt, ende het voedsel koocken, grover voedsel van doen hebben: maer de vleysige, ende spierige, dunder, ende dat alreede gaer gekoockt is. Want in een grover, ende vaster stoffe wert de natuurlicke wermt langer bewaert, ende krachtiger onderhouden; de welke dan het koocken, ende teeren best uytvoert.

De Wortels van de twee gemelte Aderen werden in het vleysch van de Lever door malkander verspreyt; soo even wel, dat 'er veel meerder van de Poort-ader gaen door het holle gedeelte van de Lever, weyniger door het bultige; in tegendeel veel meerder Wortelen van de Holle-ader door het bultige deel, ende weyniger door het holle; waerom de Ontleders meenen, dat het Bloetmaecken meest in de holligheyt geschiet, het verdeelen, ende opmaecken in de bultigheyt.

Beyde dese Aderen hebben even welen sonderlinge *Gemeenschap* met malkander. Want de eynden der Wortelen van de Poort-ader, schieten in 't midden van de Wortelen der Holle-ader, ende het uytterste van de Holle-ader versamelt hem in 't midden van de Poort-ader, soo dat het Bloet daer door van d'een Ader in de ander kan vloeyen. Doch al is 't, dat dese gemeenschap ontkent wert van *Fernelius*, ende dat *Fallopins* verklaert, de selve, oock na neersligh ondersoek, niet te hebben kunnen ondervinden; soo is wel waer, dat de selve in meerder-jarige niet klaer en blijkt, maer wel bescheydelick in jong-geborene. Want steekende in de Navel-ader een pijpen, soo bevint men dat de Dermen haer uytsetten, als oock de wortelen van de Holle-ader, het Herte, ende het vleysch van de Longen, om dat de Navel-ader in de Poort-ader uyt-komt, ende dat 'er in de Lever selfs verscheyden openingen sijn, tusschen de Poort, ende Holle-ader; als oock, dat de selve Holle-ader met de aderige Slagh-ader, een eygen, ende bysonder vat der Longen, gemeenschap heeft door een

wijder opening. Soo dat wel te recht de gemelte gemeenschap van dese twee Aderen, ende het onderling overleveren van 't Bloet, toegestaen wert by *Vesalins*, *Picolomineus*, *Laurentius*, *Baubinus*, ende *Riolanus*.

De Poort-ader, ende Holle-ader is door 't gesicht ende gevoelen licht te onderscheyden. Want de verwe des Poort-aders is bruynachtigh, ofte doncker-root: des Hollen-aders bly-root. De Holle-ader is loffer ende wecker, de Poort-ader slijver ende vaster. Wy hebben hier beyde, gelijk se door malkander gevlecht sijn, voor-geselt, met dese aenwysinge:

A A De stam des Hollen-aders van de Lever opwaerts klimmende.

B B De stam des Hollen-aders spruytende uyt het bultigh deel des Levers, en noerwaerts keerende, door-loopende al de gedeelten onder de Lever.

C C C C De wortelen des Hollen-aders door de Lever verspreyd.

D D D D De eynden van de wortelen des Hollen-aders, die midden in de wortelen des Poort-aders dringen.

E E De grootste stam of struyck des Poort-aders.

F F De wortelen des Poort-aders, alle die hier bruynere uytgedrukt sijn.

G G G G De eynden van de wortelen des Poort-aders, die haer roegen in de wortelen van de Holle-ader.

7. Beyde dese Aderen sullen wy nu nader gaen beschrijven, beginnende van de Poort-ader. Dese is alsof genoemt, om datse haren oorspronck heeft tusschen de twee kleyne uytsteckfels, ofte uytspuylingen (rot vermijdinge van het drucken der Wervel-beenderen) in 't hol gedeelte van de Lever, by *Hippocrates*, *Galenus*, ende andere Grieccken, eertijds Poorten geheeten. Sy hebben de selve oock den naem gegeven van *Stam-ader*, om datse gelijk een stam van een Boom, haer onder in wortelen, ende boven in tacken uytspreyt. Na dat sy vier kleyne sprangfels uytgegeven heeft,

den het Gal-blaesjen, de Maegh, Net, ende eisten Derm, soo verdeelt sy haer in twee groote tacken, gaende na de Milt, ende het Derm-scheyl, die elck wederom kleyne spruyten uytgeven, gelijk in dit beeldt te sien is.

- 1, 2, 3, 4, 5. De bovenste tacken des Poort-aders door 't hol gedeelte des Levers verspreyt.
- AAA Hun verspreyding verbeeldt de gedaente des Levers.
- B De stam des Poort-aders uyt het hol gedeelte des Levers voortkomende.
- c Twee Aderkens na het Gal-blaesken gaende om 't selve te voeden.
- d De rechter Maegh-ader.
- e Verdeeling van de stam des Poort-aders in twee tacken.
- f De linker en bovenste tack na de Milt loopende.
- g De rechter en onderste tack na het Darm-scheyl.
- h Ader die na de Maegh en 't Net loopt aen de rechter zyde.
- i De Darm-ader.
- k De minder Maegh-ader.
- l De rechter Net-ader.
- m Aderen die door 't Buycck klier-bedde verspreyt worden.
- n De grooter Maegh-ader.
- o Twee Aderen van de voorsyde tack het achterste des Maeghs door-vlechtende.
- p Verdeeling van de grooter Maegh-ader.
- q Des Maeghs Krans-ader.
- r Een tackjen van de silve Krans-ader.
- s De achterste Net-ader, loopende in 't onderste vliet des Nets en 'n de Kertel-darm.
- t Verdeeling des Aders die na de Milt loopt.
- v De linker Net-ader.
- x D'ader die na de Maegh en 't Net loopt aen de linker zyde.
- z Het korte vat, dat het swart-galligh Bloedt in de Maegh brengt.
- aaaa Aderkens die het lichaem des Milts door-loopou, verbeeldende de gedaente des Milts.
- b De rechter Darm-scheyl-ader.
- c De linker.
- ddd De Suygh-aderen in de Darmen ge-ent.
- ee D'ader van de Kertel-darm.
- ff Aderen doorloopende de Eyndel-darm.
- gg De Speen-aderen.

Hier blyckt hoe dat uyt den Tack die na de Milt gaet, zijnde kleynder, ende leggende in de sincker zijde, spruyten de minder Maegh-ader, de voorste Net-ader, ende die den mondt des Maeghs, alseen Krans, omloopt. De andere begeven haer in de Milt, ende werden verdeelt in vele tackkens, om het swart-galligh Bloedt te voeren.

Uyt het uytterste tackken, ontrent de Milt, springt een spruytsel in de sincker zijde van de Maegh, Kort, ofte Aderigh-vat genoemt, waer door de swart-gallige vochtigheyt in den gront van de Maegh gebracht wert,

om, door haren suynen, ende serpen sinaeck, begeerte tot eten te verwecken.

Den anderen tack, die hem na de Dermen, ende het Derm-scheyl streckt, is veel grooter, ofte ruymet, ende maeckt ontelbare spruytsels; waer onder drie de voornaemste zijn, ende best konnen waer-genomen werden, de Speen-ader, Slop-derm-ader, ende die eygentlick den naem draeght van Scheyl-ader.

De Speen-ader gaet door het uytterste van den Kronckel-derm, ende de lengte van den rechten Derm tot op het eynd, dat sy met kleyne sprancxkens rontsom bevangt. Het gebruyck van dese Ader is, om het swart-galligh bloedt, als het in versloptheyt van Milt, ende anders, niet en kan gesuyvert werden, af te setten, gelijk somtijds nu en dan, somtijds oock op gefette tijdt door het Speen geschiedt; streckende tot groote

gefontheydt, ende voortkomen van Water, ende andere sieckten. Dese Aderkens en zijn niet alleen inwendige, waer van de Oude alleen gewagh maecken, maer oock nutwendige, de welke spruyten uyt den Buyck-tack van de Holle-ader, ende stecken haer in de Spieren van 't Eynd, als suyperder Bloedt van doen hebbende, het welck als sy te veel lofen, sware Sieckten veroorsaect. Anders werden sy gehouden, om den overvloed van het Bloedt te verminderen, ende de Lever te ontlasten; gelijk de inwendige, om het swart-galligh Bloedt in de Milt te suyperen, ende af te setten.

De *Stock-derm-ader* streckt haer in den Blinden ofse Stock-derm, streckende om den selsden te voeden; gelijk oock, na het gevoelen van de nieuwe Ontleders, de volgende anders geen gebruyck en heeft.

De *Derm-scheyl-ader* heeft ontelbare spruytsels, die haer krom-weeghs door het Scheyl, tusschen de twee rocken van de Dermen, vervoegen. Tot noch toe is geloofst, haer gebruyck te wesen, om den Gijl te bereyden, ende, een beginsel van Bloedt gegeven hebbende, alsoo na de Lever te voeren. Maer op onsen tijdt zijn ander Aderen (*Melck-aderen* genoemd) ondervonden, die den Gijl in de Lever brengen. Even wel schijnt dat den ouden *Erasistratus* by *Galen*. dese Aderen mede al, doch gelijk als door een wolcke gesien heeft: maer zijn in 't Jaer 1623. merckelick bevonden in het ontleden van een levendigen, ende wel gegeten hebbenden Hont, by *Casper Asellius*, ontleder van Pavia, gelijk in sijn hier van uytgeven boeck breeder te sien is, ende dagelicks bevonden werdt.

8. De *Holle-ader*, die oock *Groote* van de Oude, ende de *Grootste* van *Galenus*, om haer wijde holligheyt, ende grootte, genoemd werdt, is de moeder van alle de Aderen, die van de Poort-ader niet en komen, ende spruyt uyt het bultigh deel van de Lever, waerom *Hippocrates* haer *Lever-ader* geheeten heeft. Na dat se veel sprancxkens over de Lever gespreyt heeft, soo vergadert sy haer in een dicke stam, die terstondt verdeelt werdt in twee tacken, waer van den eenen opklimt, ende den anderen nederdaelt.

9. Den op-klimmenden stam van de Holle-ader schiet na boven tot de Krop toe, ende om dat soo groote, ende bloet-rijcke Ader in dien langen wegh geen hinder soude lijden, soo werdt sy eerst door een eygen gat in 't Middel-rift van de Borst gevar, daer na door *Vliesen* vast gehecht, ende met een groot *Klier* (*Thymus* geheeten) als een sacht kussen, onderstut. Geeft terstont vier affsetsels.

Eerst de *Middel-rifts-ader*, die het geheele Middel-rift omloopt.

Ten tweeden de *Krans-ader*, die het dick van 't Hert, alseen krans rontsom bevangt.

Ten derden de *Gadeloofse*, ofse *Paerloofse-ader* (soo genoemd, om dat se sonder weder-paer is, ende alleen in de rechter zijde gevonden werdt) die sprancxkens uyt-sendt aen de acht ondenste Ribben, ende eenige kleyne, doch

vele, aen den Stock-derm. In dese eenige Ader staet tweederley gemeenschap aen te mercken. Eerst met de Borst-aderen, die uyt de Borst-ader spruyten; waer door in *Pleuris*, het Bloedt-laten in de eygen zijde seer hulpsaem is; ten anderen met de Nierbedt-ader, ende *Melck-ader*, door een kleyne tacxken, waer door *Fallopianus* meent, dat de *Etter* (gelijk ick dickwils gesien hebbe) in Teering, uyt de Borst met het water geloofst werdt.

De vierde is de *Rib-ader*, die de vier bovenste Ribben overloopt. *Laurentius* schrijft dese dickwils niet gevonden te hebben; maer dat, in soodanige gelegentheydt, het gebreck door de gemelte *Paerloofse* vervult werdt.

Na dat de Holle-ader dese vier affsetsels verspreydt heeft, soo werdt se geheel gesplitst in twee tacken, waer van den eenen sijnen loop heeft onder, den anderen op de Krop-beenderen.

Van den genen, die onder de Krop-beenderen schuyt, werden wederom vier andere uytgegeven, de *Borst-ader*, de *Neck-ader*, de *Herte-vliesch-ader*, ende de *Oxel-ader*. Uyt dese *Oxel-ader* spruyten door 't bovenste van den Arm, noch drie ander sprangfels:

Ten eersten de *Borst-ader*, na de Borst-spiere, ende de Borsten loopende.

Ten tweeden de *Hoofst-ader*, die boven over de Schouder komt, ende daerom oock *uyterlicke Schouder-ader* geheeten, werdt gemeenlick in de Hoofst-sieckten gelaten, hoe wel dat onderscheydt, gelijk den verfochten *Platerius* wel aenwijst, soo heel veel niet te beduyden en heeft, aengesien oock de *Lever-ader*, *Middel-ader*, ende andere, uyt de selve *Oxel-ader* haren oorspronck nemen. Haren ondersten tack voeght hem beneden met een tack van de *Lever-ader*, ende schierende van daer tusschen de twee laetste vingers, wert gemeenlick *Salvarella* genoemd, ende by de Arabiers *Syle*, die haer openinge in de slinker-handt seer dienfligh houden in swaermoedige sieckten, het welck oock van de jonge Grieken, ende andere Genees-heeren goet gedaen wert, gelijk te sien is by *Bambinus* in 't 4. Boeck van sijn Ontleding op 't 3. Capittel. Ende dat de ondervindinge voor de selvige staet, getuyghet *D. Spiegel* in sijn 5. Boeck van 't Gebouw des Menschelicken lichaems op 't 7. Capittel. Want de oorsaek ondersoekende, bevondt hier tusschen dese Ader, ende by-leggende Slagh-ader vele openingen, gelijk daer gemeenlick zijn in de uyerste deelen, als de welke verre gelegen zijn van de fonteyne der wermt, ende derhalven werm, ende geestigh Bloedt van doen hebben. Wanneer dan dese Ader geopent werdt, om dat de openinge in de Slagh-aderen daer dicht by is, soo en kan het niet geschieden, ofse daer moet oock Bloedt loopen uyt de Slagh-aderen; het welck soo wel niet en kan geschieden in den Arm, om dat die openingen wat verder zijn, van de plaats, die met Laten geopent wert. Ende dit is oock de oorsaek, dat het Bloedt, 't welck uyt de Hant vloeyt, veel schoonder ende rooder is, als uyt den Arm, als veel uyt

slinker holligheydt van het selve, volgens de leere van de Ontleders, ende de ondervindinge.

3. Het *Wesen* van de Slagh-aderen is mede vliesfigh, om bequamelick te kunnen uytgebreydt, ende te samen getrocken werden; het welck aen hun noodiger was, als aen de Aderen, als gestadigh kloppende. Ende daerom is haer geen enckele, gelijk de Aderen, maer een dubbelden eygenen rock gegeven, als oock om dat het suyver, dun, ende geestigh Bloedt, dat sy voeren, soo lichtelick niet en soude verdwijnen.

Werden daer-en-boven mede, gelijk de Aderen, somtijds van buyten bekleedt met een dick, gemeen vliesjen, spruytende (als sy buyten het Ingewandt, ende de Spieren zijn) van de naest-gelegene deelen, ende soodanige Slagh-aderen, die een vliet hebben, 't welck oock Zenuwken ontfangt, zijn gevoelig; maer andere, als oock de Aderen, niet; derhalven kunnen sy sonder pijn gebonden, gesneden, ofte gebrandt werden.

4. Haer *Leger-plaets* is wat dieper, te weten onder de Aderen, ende dat soo wel in uyerlicke, als inwendige deelen, uytgenomen eenigh beletsel, gelijk, ontrent het Struyt-been, alwaer de Slagh-ader, om van het bloote Been niet beschadicht te werden, klimt over de Ader, daer sy te voren onder kroop, ende wederom, als sy het Been voorby is, haer onder de Ader verberghet.

5. Sommige Slagh-aderen strecken haer uyt tot in 't Gedermt, aldaer voedsel aenbrengende; sommige loopen na de Huydt, alwaer sy met eenen lucht ontfangen, ende de roockachtige dampen uyt-jagen. D' *Plasteren* ontken, dat sy haer souden begeben tot in het Been; dan D' *Spiegel* getuyghet te Padua ondervonden te hebben in een groot *caries*, ofte verdorventheydt van het Kuyte-been, het wesen van 't Been met een Slagh-aderken doorboort.

6. Het *Gebruyck* van de Slagh-aderen is al meest verhaelt, te weten, dat sy strecken, om het Bloedt, dat in 't Herte gesuyvert, ende sijn gekoockt is, met haer kloppen, door 't geheele lichaem te drijven, tot voedsel, ende onderhoudt van al de leden, als oock tot verquickinge van ons natuylicke weimte.

7. Dit kloppen, ofte slaen van de Slagh-aderen, werdt gemeenlick *Pols* genoemt, na het Latijnsch *Pulsus*, ende en geschiedt niet door kracht, die de Slagh-aderen by haer selfs hebben, gelijk eertijds *Praxagoras* meende, noch door de hitte van 't Bloedt, gelijk het gevoelen was van *Aristoteles*; maer door kracht, die van het Herte door de rocken van de Slagh-aderen vloeyt, de welcke daer na verweckt werdt van den geest, die in haer holligheydt is. Sulcks blijkt volkomenlick hier uyt, dat, wanneer eenigh deel van een Slagh-ader toegebonden werdt, het selvige niet meerder en slaet, voor al eer den bandt losch gelaten is. Ten anderen, na dat hem het Herte uyt- ende in-treckt, soo doen oock gelijckelick de Slagh-aderen; gelijk te be-

mercken slaet, als men de eenē hant houdt op de plaetsch van 't Herte, ende de ander op den Pols, als oock uyt de Ontleding van levendige Dieren. Derhalven is de mislagh van den ouden *Erasistratus*, leerende, dat als het Herte sich uytbreyt, de Slagh-aderen te samen getrocken werden, ende het Herte nedergaende, dese haer opgeven, qualick gevolght, onder de nieuwe, van *Fernelius*, *Columbus*, *Cardanus*, ende *Sealiger*; ende haer redenen werden volkomenlick wederleyt by *Laurentius* in 't 9. Boeck van sijn Ontleding, *quest. 10.*

8. De *Verdeeling* der Slagh-aderen, die by-na altijt met de Aderen gaen, sal lichter ende korter zijn, om dat in 't laest-voorgaende Capittel de verspreyding der Aderen is aengewesen.

De *Groote Slagh-ader*, de moeder van alle d'andere, springende uyt de slinker holligheydt van 't Herte, alwaer sy binnen 't Herte vlietich van haer geeft de *Kroon-slagh-ader*, het onderste van 't Herte kroons-gewijs bevangende, daer na de holte uytshietende, werdt verdeelt in een opklimmende kleynder Stam, ende in een nederdalende grooter.

9. Uyt den opklimmenden Stam komen de Slagh-aderen, die na de *Krop* schieten, de welcke ter zijde van de *Strote-pijp* opklimmende, ende door vele tackkens de nabuyrige deelen besproeyende, loopen na de gront der Heiffenen by de afwassen van 't Wigge-been; alwaer sy het *Wonderbaerlick Net* van *Galenus* vlechten. Van daer klimmen sy na de boven Heiffen-groefkens, ende breyden het *Wonderlick Net* van *Columbus*. Ten lesten loopen sy voort tot het vierden Heiffen-groefken.

De *Necke-slagh-ader* schiet door de gaten van de dwersche uytsteekfelen des Necks, na de Heiffenen.

De *Schouder-slagh-ader* loopt over de Schouder tot in den Arm.

De *Borst-slagh-ader* steeckt haer in de Spieren van de Voor-boist.

10. Uyt den Stam van de groote Slagh-ader, die na beneden loopt, spruyten de volgende tacken.

De *Carotides*, ofte *Slaep-slagh-aderen*, klimmen, ter zijden de rouwe Ader, recht na 't Hooft op. Werden oock *Leibangia*, ende *Apoplexia* genoemt, om dat se een diepen Slaep, ende Slapende-koortsche kunnen verwecken, te weten, wanneer sy verslopt zijnde, beletten het in-komen van den Levenden geest uyt het Herte in de Heiffenen, daer sy den Zielicken tot voedsel moet dienen, gelijk *Laurentius* schrijft 4. *Anat. 10.* Dan den ouden *Ruffus van Ephesus* getuyghet, op sijnen tijdt bevonden te zijn, dat de Slapende-sieckte geen gebreck was van de Slagh-aderen, maer wel van de byleggende Zenuwen; gelijk *Galenus* oock seydt (in sijn Boeck van de Nuttigheydt der Aeminge op 't 5. Capittel) dickwils vernomen te hebben, dat als dese Slagh-aderen toegebonden waren, het Dier geen schade en lede, ende even vry den Adem haelde, ende het lichaem beweeghde. Waer uyt hy in 't gevoelen steeckt, dat de Heiffe-

Heiffenen den levenden geest wel fouden kunnen miffchen. In tegendeel verklaert *Valverda* in fijn 6. Boeck van de Ontleding, op 't 11. Capittel, den vermaerden ontleder *Columbus* in een jongen voor feer veel volck vertoont te hebben, dat defe Slagh-aderen verftopt, ofte gefloten zijnde, de Menfche terftondt met fleep overvallen wert. Hier van fchiet een fpranckens door de Opper-kaeck na elcken Tant, ende door het felve gefchieden de Sinckingen, die de Tant-pijn verwecken. Want afgesneden zijnde, houdt fy terftondt op.

De *Tuffchen-ribbige-Slagh-ader*, gelijk de *Gadeloofe Ader*, ende loopt om al de Ribben.

De *Slagh-ader des Middel-rifts* doorkruypt het geheele *Middel-rift*.

Des *Buycks-Slagh-ader*, de alder-grootfte, werdt de *Maegh*, *Lever*, *Milt*, ende *Net*, mede-gedeelt.

De *Onder-fcheyl-Slagh-ader* gaet na het fcheyl van het grove gedermta; gelijk de *Opper-fcheyl-Slagh-ader*, na het dunne; de *Nier-Slagh-ader*, na de *Nieren*; de *Lenden-ader*, na de *Lendenen*; de *Zaet-Slagh-ader*, na de *Klooten*.

De nederdalende tacken van de *Slagh-ader* brengen noch voort fes *spruyfels*, te weten, na de *Lenden-fpiere*n, het *Stuyt-been*, de *Buyck-fpier*, den *Onder-buyck*, het *Gemacht*, ende de *Beenen*.

De *Slagh-ader* wert met haer nu befchreven tacken, foo wel opklimmende, als nederdalende in 't volgende beeldt aengewefen.

A. Het begin van de groote *Slagh-ader* uyt het *Hert* opklimmende.

a a. Des felfs verdelinge ende *spruyten*, als

b. De *Kroon Slagh-ader*.

CC. De *Slagh-aderen* onder de *Krop- of Sleutel-beenderen* gelegen.

dd. De *Slach Slagh-aderen*, verdeelt in

ee. *Vytwendige*, met hare tacken na de *Aenfecht-fpiere*n, *fapen des Hoofis*, ende *buytenfte des Oors* gaende.

ff. *Inwendige*, door de *Heiffenen* haer verffpreyde.

gg. De *Neck- of Wervel Slagh-aderen*.

hh. De *Spier of Schouder-tops Slagh-ader*.

ii. De *Mam Slagh-aderen*.

kk. De *bovenfte Tuffchen-ribbige Slagh-ader*.

ll. De *inwendige Schouder-bladts Slagh-ader*.

mm. De *uytwendige Schouder-bladts Slagh-ader*.

nn. De *opperfte Borst Slagh-ader*.

oo. De *onderfte Borst Slagh-ader*.

PP. De *Oxel Slagh-ader* na den *Arm* dalende.

Qq. Des felfs *opperfte Tack* door den *Arm* heen, tot aen de *Voorhand* verffpreydt, daer men de *Pols* tast.

Rr. Des felfs *onderfte Tack*, inffgelijcks tot aen de *Handt* afgaende.

De *Slagh-aderen* onder het *Hert*.

B. De *Nederdalende Stam* der groote *Slagh-ader*.

a a a. De *onderfte Tuffchen-ribbige Slagh-ader*.

b b. Des *Middel-rifts Slagh-aderen*.

C. Des *Buycks* groote *Slagh-ader*.

d. Des felfs *rechter tack*.

e. Des felfs *lincker tack* door de *Milt* verffpreydt.

f. De *Slagh-ader* der *Mage*.

g. Des *Maeghs* ende *Nets* *Slagh-ader*.

h. Des *Nets* *Slagh-ader*.

k. Des *Darm-fcheyls* *opperfte Slagh-ader*.

ll. De *Melck* ofte *uytjuygende Slagh-aderen*.

mm. De *Zaet Slagh-aderen*.

nnnn. Der *Lendenen Slagh-aderen*.

oo. Des *Darm-fcheyls* *onderfte Slagh-aderen*.

PP. *Heup Slagh-aders* tacken.

Qq. *uytwendige tacken*.

Rr. *inwendige tacken*.

S. De

- S. De Heylige Slagh-ader na 't Stuyt-been gaende .
- tt. Slagh-aderen des Onder-buycks , aen den Eyndel-darm ende het Gemacht streckende .
- uu. Slagh-aderen na de Lijf-moeder haer verspreyde .
- XX. Navel Slagh-aderen .
- ZZ. Opper-buycks Slagh-aderen .
- ΔΔ. Der Dyen Slagh-ader .
- αα. Des Schamelheyds Slagh-ader .
- ββ. De onderste Spiers Slagh-ader .
- ιι. Der Dyen uytwendige Slagh-ader .
- κκ. inwendige Spiers Slagh-ader .
- λλ. Een tack van de Waden Slagh-ader .
- ξξ. Des selfs tack , zijnde des Kuyts Slagh-ader .
- II. Slagh-ader die onder de bal van de Voet loopt , elcken Teen twee spruytjens verleenende .
- λλ. Tacken die in de Voet ende des selfs Teenen te niete gaen .

Het VI. Capittel.

Z E N U W E N .

- 1. Haer Bepalinge .
- 2. Wesen , ende Stoffe .
- 3. Oorspronck .
- 4. Gebruyck , ende Onderscheyt ; na haer In-planten .
- 5. Verdeeling , na haren Oorspronck .
- 6. Hoe sy uyt het Ruggen-merch spruyten .
- 7. Verdeeling in den Rug-graet .
- 8. Hals-zenuwen , ende die door Armen , ende Handen gaen .
- 9. Borst , Rug , ende Lenden-zenuwen .
- 10. Zenuwen , die uyt het Stuyt-been komen , ende door Beenen , ende Voeten haren loop hebben .

Gelijck de Aderen , ende Slagh-aderen , als Fonteyn-aders , het Bloedt , ende de Geesten , tot onderhoudt ende leven , door het geheele lichaem verspreyden ; soo werdt door de Zenuwen , als kleyne koordekens , het gevoelen ende bewegen , alle de leden aengebracht . Ende alsoo van de eerste in de twee laetst-voorgaende Capittelen gehandelt is , soo sullen wy nu komen tot de beschrijvinge des Zenuwen , beginnende van haer Bepalinge .

1. Zenuwe is een lang , ende rondt vat , voortkomende uyt Zaet , bestaende uyt Merch mer Vliesch bekleedt , spruytende uyt de Heffenen , ende het Ruggen-merch , brengende door het gantsche lichaem den Zielicken geest , tot gevoelen , ende bewegen van al de Leden .

Dat een Zenuwe lang , ende rondt is , blijkt by 't oogh ; als mede , dat hy uyt zadige stoffe bestaet . Want hy is byna sonder bloedt , geheel wit , ende koudt .

2. Het Wesen van een Zenuwe is tweederley , inwendigh , ende uytwendigh . Inwendigh is een Zenuwe wit , sacht , ende als Merch , byna gelijk het Heffenen-merch (alwaer het sijnen oorspronck uyt-treect) ende van buyten , mede als de Heffenen , tot bescherminge van 't sachte Merch , met Vliesch bekleedt .

Hy en is niet sichtbaerlick hol , gelijk de Aderen , ende Slagh-aderen , om dat hy geen Bloedt ; maer alleen den Zielicken geest , die seer fijn is , moest overbrengen . Een Zenuwe is harder van stoffe , als de Heffenen , om dat hy een verre wegh moest doen , daerom zijn oock de verste de hardste ; als oock die tot het bewegen gestelt zijn . Want hardt is bequamer om yet te doen , als sacht om te lijden . Gelijk om dese reden , ende om dat sy niet verre en gaen , de Zenuwen van 't Gesicht , Gehoor , Smaeck sacht , ende die van den Reuck aldersachtst zijn .

3. Den Oorspronck der Zenuwen werdt van Aristoteles , ende hem volgende Alexander , Averroës , Apopenensis , ende andere , getrocken uyt het Herte , doch door tusschen-komen van de Heffenen . Dan Hippocrates leert , ende Galenus bewijst , het welck mede by de Genees-meesters aengenomen werdt , dat de Zenuwen , uyt haer eygen hooft , van de Heffenen komen . Dese leere beweert niet alleen de gelijkheydt van Wesen , die daer is , tusschen het Merch der Heffenen , ende Zenuwen , maer oock de ondervindinge van 't Gesicht ; ende werdt nader bewesen , met wedelegginge van 't stuijvende gevoelen , by Laurentius 4. Anat. quest 7 .

4. Het Gebruyck van de Zenuwen is , om de Zielicke kracht , ende geest van de Heffenen , tot gevoelen , ende bewegen , door al de leden te verspreyden . Het bewegen tot de gene , die dat werck uytvoeren , gelijk de Spiers . Het gevoelen tot de Oogen , Ooren , Neus , ende alle Deelen , om te kunnen begrijpen , ende onderscheyden de dingen , die pijn aenbrengen . Beyde dit gebruyck , werdt daer door klaerlick bevestight , dat een Zenuwe afgesneden zijnde , het Deel , daer hy ingeplant is , verstont sijn gevoelen , ende bewegen verliest . Geen Lidt , schrijft Aristoteles , in sijn 3. boeck van sijn historie der Dieren , en werts met Doovigheyt , Beroertheyt , ofte Treckinge bevangen , dat sonder Zenuwe is . Nu Doovigheyt is een vermindering van gevoelen . Beroertheyt een wech-neminge van gevoelen ende bewegen , Trecking een onwilligh bewegen .

5. De Verdeeling der Zenuwen werdt genomen na haer beginsel , te weten , dat sommige spruyten uyt de Heffenen , andere uyt het Ruggen-merch . De eerste hebben wy meest verhandelt in den Schat der Ongefontheyt , derhalven sal genoegh zijn , dat wy hier de andere alleen beschrijven .

6. De Zenuwen , die uyt het Ruggen-merch voortkomen , zijn wel ontallick ; maer dewijl , als sy schieten door de gaten van de Wervel-beenderen , haer te samen voegende een lichaem maken , daerom stellen de Ontleiders soo veel paren , ofte koppelen (aldus genoemt om dat 'er uyt elke zijde een spruyt) van Zenuwen , als 'er gaten in de Wervel-beenderen zijn . Elke Zenuwen dan heeft in sijn begin veelderhande Veselen , mede uyt Merch , ende een dun Vliesjen bestaende , de welke neder dalende allenckens haer van 't Ruggen-merch afsonderen , niet juyft daer sy doorschieten , maer dickwils

wel een handt-breedt hooger, ende, aen de gaten der Wervel-beenderen gekomen zijnde, werden bekleedt met een rock van het dicke Herffen-vliesch, waerom sy schijnen maer een Zenuwe te wesen, maer door het gat gekomen zijnde, soo vertoonen haer wederom de selve tacxkens, even-cens als een gedraeyt touw, dat aen't begin, ende 't eynde los gemaect, ofte onttraeyt is.

In de eerste figuylr.

- A Het begin van 't Rugge-merch buyten de Hoof-pan .
 B Syn dicke in de Lenden-wervelen .
 C Syn verspreyding in Veselen .
 D Seven paren der Necke-Zenuwen .
 Van D tot E de Rugge-Zenuwen .
 Van E tot F de Lenden-wervelen .
 Van F tot G de Stuyt-been-Zenuwen .
 H Het eynde van 't Rugge-merch in Veselen wytgaende .
 I K L Worden eenige Zenuwen vertoont hoe die met Veselen wyt het Merch spruyten .
 M M Worden de knoopen verbeeldt, die wyt de vereeniging der Veselen komen .
 N O Vliesen het Merch bekleedende .

In de tweede figuylr.

3. 4. 5. 6. 7. De Zenuw-paren wyt het Rugge-merch spruytende, die van andere wyt het Herffen-merch geseydt worden te komen .
 B Het Rugge-merch buyten de Hoof-pan .
 C Veselen en adraden in de welcke het verdeelt wordt .
 D 7 Het Necke-merch, en sijn seven paren der Zenuwen .
 E 19 Twaelf paren van Rugge-Zenuwen .
 F 24 Het Lenden-merch, en vyf paer Zenuwen .
 G 30 Het Stuyt-been-merch, en ses paer Zenuwen .
 H Het wytersten van 't Rugge-merch .

7. Het Merch wyt de Hoof-pan schietende is wonderlick vruchtbaer om Zenuwen voort te brengen; waer van de Ontleders dertigh voorname paren hebben aengemerckt; seven in den Hals, twaelf in den Rug, vijf in de Lendenen, ende ses in 't Stuyt-been.

8. Uyt de seven paren der Hals-zenuwen, hebben het eerste, ende tweede wat bysonders, te weten, dat se niet, als andere, wyt de rechter ende slinker zijde, maer van voren, ende achteren uytspuyten, ende sulcks van wegen de bysondere t'samen-lettinge (stretchende tot versceektheydt van 't bewegen) die daer is tusschen den eersten, ende tweeden Wervel.

Het eerste paer komt wyt de gaten van den eersten Wervel, ende schiet van achteren een taccken in de kleyne Spieren van 't Achter-hoof, ende werdt van voren versonden door de Spieren van den Slock-derm, ende den Hals.

Het tweede verspreyt hem over de geheele Huydt des Hoofs, van voren door die van 't Aengesicht, ende van achteren door de gene, die de tweede Wervel met het Achter-hoof gemeen heeft.

Fig. 1

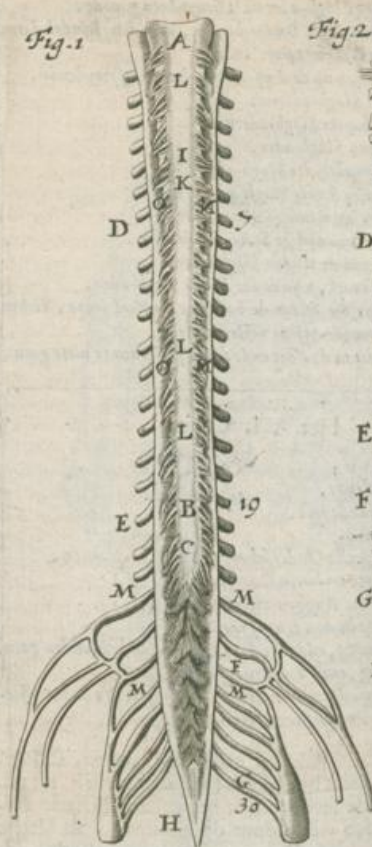

Fig. 2

Het derde paer, door het gat, 't welck tusschen den tweeden ende derden Wervel gemeen is, uytspuytende, werdt terstondt in twee tacken verdeelt, waer van den voorsten hem verspreyt in de Hals-buigende Spieren, den achtersten in de gene, die het Hoof, ende den Hals uyt-recken.

Het vierde, vijfde, ende sesste, gaen na de Spieren der Armen, Hals, ende Schouder-blad, ende het sevende in de breedste Spier van den Arm, tot in 't uysterste van de Handt; allegader met eenige tacckens in 't Middel-rist, waer door het selfde soogroote gemeenschap met de Herffenen heeft.

Door den Arm, ende de geheele Handt loopt ses paer Zenuwen.

Het eerste paer schietende door het gat van den vijfden Wervel, gaet meest in den Spier, *Deltoides* genoemd, ende de Huydt van den Arm, latende een sprancken, dat de Hoof-ader vergesellschaft. Het

Het tweede, wat dicker zijnde, komt uyt het fefte Wervel-been, gaet door het voorfte, ende midden van den Arm, ende schiet eerst in den twee-hoofdigen Spier; daer na nederdalende, geeft een taexken aen den langsten Arm-spier; ten laetsten aen den Elleboogh komende, werdt somtijds in twee, somtijds in drie tacken gesplift, de welcke in de geheele Huydt van den Arm, ende in de Handt verloren werde; waer van de leeghste, onder de Basilica, ofte Lever-ader, schuylt.

Het derde vermengt hem met het voorgaende, ende schiet sijn tacken in de Spier, die onder de twee-hoofdige leyt, ende het binnenste van de Handt.

Het vierde, ende dickste van alle, gaet onder de selve Spier, met een diepe Ader, ende Slagh-ader ver-geselschap, ende wert daer na verscheiden uytgebreyt. Verfiet de Spieren, die den Arm uytsteken, de Carpus, ofte Voor-hant, Duym, ende die de Vingers uyt-recken.

Het vijfde, gehecht aen het voorgaende, tusschen de Arm-spieren, die het met taexkens verfiet, nederdalende, verspreyt hem voor, ende achter tot in de Vingeren. Het welck de oorfaeck is, dat door drucken, stooren, ofte binden van den Arm, dickwils eenige doovigheyt in de Vingeren vernomen werdt.

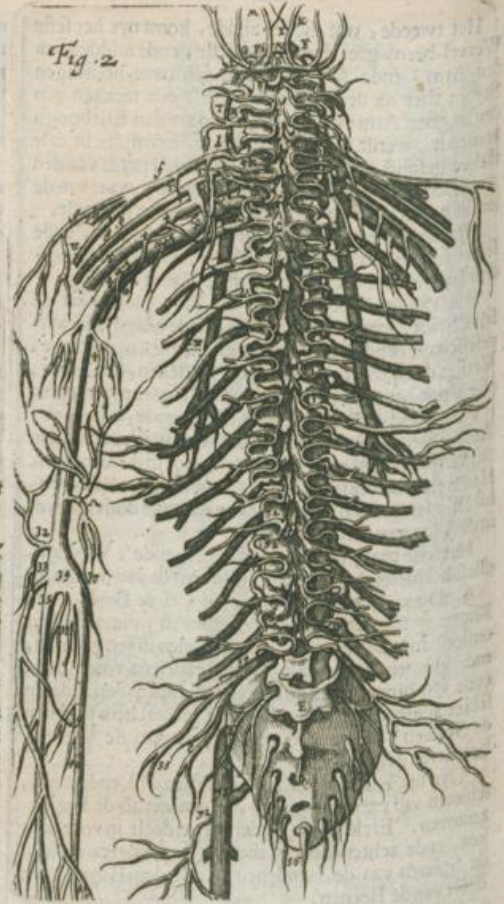
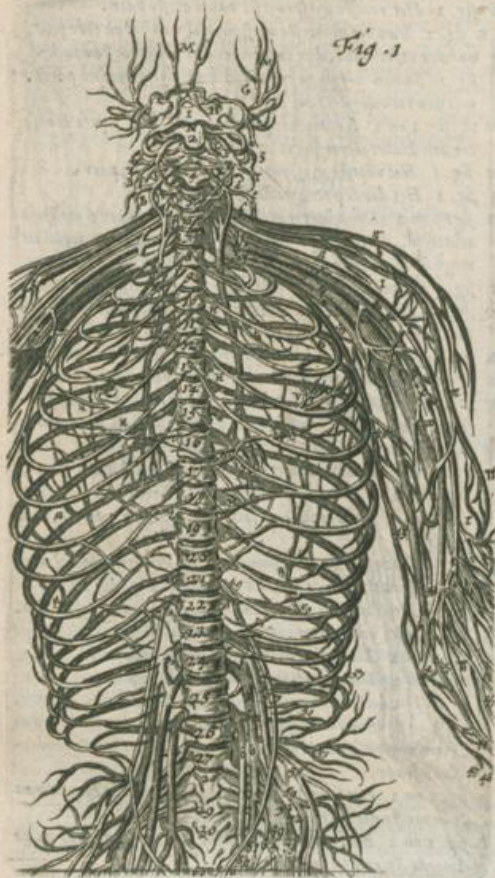
Het fefte paer, tusschen de Huydt, ende 't Vleysgh-vliesch schietende, eyndicht in de Huydt van den Arm. 9. Door de Wervel-beenderen van de Borst, ende Rugge spruyten twaelf paer Zenuwen, die allegader tufftont in 't uytkomen, haer verdeelen in een grooten, ende kleynen tack, waer van den eenen na voren gaet, ende van binnen al de Ribben doorloopt; den anderen schiet achterwaert, steekt, ende verliest hem tusschen de Spieren, die aen d'uytsteeckels van de Wervel-beenderen gehecht zijn.

Uyt het Rugge-merch, als het in de Lendenen is, schieten vijf paer Zenuwen, wat grooter als de Rugge-zenuwen. Elck werdt wederom verdeelt in voor-tacken, ende achter-tacken, die haer begeven ten deele in de Spieren van de Lendenen, ende den Buyck; ten deele van de Beenen.

Volgen twee afbeeldfels, waer van het eerste aen-wijft de Zenuwen van voren, het ander van achteren. Hebben gemeene letteren, behalven daer anders aen-geteyckent is.

- a fig. 1 en 2 Het Rugge-merch schietende in de Wervel-beenderen.
- Van 1 tot 7 fig. 1 De seven Wervel-beenderen van den Elals.
- Van 8 tot 19 fig. 1 Twaelf Wervelen van de Borst.
- Van 20 tot 24 fig. 1 Vijf Wervelen van de Lendenen.
- Van 25 tot 30 fig. 1 Ses Beenderen van het Stuyt-been.
- a fig. 2 Het eerste Wervel-been van den Hals.
- c fig. 2 Het eerste Wervel-been van de Borst.
- d fig. 2 Het eerste Wervel-been van de Lendenen.
- e fig. 2 Het Stuyt-been.
- f fig. 2 Het achterste uyt-spruytsel van 't eerste paer.
- g fig. 1 en 2 Der selver verdeelinghe in de Spieren der Hersen.

- h fig. 1 Het voorste uyt-spruytsel van 't eerste paer.
- i k fig. 2 Van het achterste uyt-spruytsel van het tweede paer, na boven treckende, den dunsten tack i den dicksten tack k.
- l fig. 2 Samen-voeginge van den tack des tweeden paers, met den tack des dardens.
- m m fig. 1 en 2 Het tweede paer door de Hoydt van 't Hoofst tot den Elals toe verspreyt.
- n fig. 1 Het voorste uyt-spruytsel van het tweede paer.
- o fig. 1 Het derde paer, en de derde Wervel.
- p fig. 1 en 2 De achter-ranck van het derde paer, eerst na achteren, dan onder de Spieren voor omgedraeyt, welcken wegh al de tacken van de paven tot 24. volgen.
- q fig. 1 Voorste, vier dubbelde tack van het eerste paer.
- r fig. 1 Des selfs eerste tack gaende na de Spieren, die den Hals roeren.
- s fig. 1 en 2 Den tweeden versamelt hem met het tweede paer.
- t fig. 1 Den derden tack met den tack x vermengt.
- u fig. 1 en 2 Den vierden tack tot de Spieren van die plaetsche by de dwersche uytsteeckels van de Wervel-beenderen te samen komende.
- v fig. 1 Het vierde paer met het vierde Wervel-been.
- w fig. 1 en 2 Den achtersten tack van 't vierde paer.
- x fig. 1 en 2 Den voorsten tack van 't vierde paer in drie gesplift.
- y fig. 1 Den eersten tack, ontfangende het uyt-spruytsel u.
- a fig. 1 Den tweeden tack, na de Spieren loopende.
- b fig. 1 Den derden tack, rakende een deel van 't vijfde paer.
- c fig. 1 Het vijfde paer.
- d fig. 1 en 2 Den achtersten tack van 't vijfde paer.
- e fig. 1 en 2 Den voorsten tack van 't selfde paer.
- f fig. 1 Dit deel maect insonderheyt de Middel-rifts-Zenuwe.
- g fig. 1 en 2 Een tack van de Zenuwe d, die boven door den Arm kruyft, ende eenige uyt-spruytels onder het Schouder-bladt sendt.
- h fig. 1 en 2 Een spruyt van de Zenuwe f na de Hoydt van 't bovenste des Arms.
- i fig. 1 en 2 Een tack van de selfde Zenuwe, gaende na de tweede Spier van de Voor-arm.
- j fig. 1 en 2 Een andere tack de selfde, ende de Hoydt in-geplant.
- k fig. 1 Het fefte paer.
- l fig. 2 Den achtersten tack van 't fefte paer.
- m fig. 1 Den voorsten tack van 't selfde paer.
- n n fig. 1 Sijn uyt-spruytsel om de Middel-rifts-Zenuwe te maecten.
- o o fig. 1 en 2 De Middel-rifts-Zenuwe uyt drie sprancken b e ende m voortgebracht.
- p fig. 1 en 2 Sijn verdeelinghe door het Middel-rift.
- q fig. 2 Een tack van het fefte paer loopende na de hollighcyt van het Schouder-bladt.
- r fig. 1 en 2 Vervoeging van den tack l met sijn nabuyrige tacken, welckers deel na den Voor-arm gaet.
- s fig. 1 Het sevende paer.
- t fig. 2 Den achtersten tack van het selfde paer.
- u fig. 1 De samen-komste van het sevenste paer met de nabuyrige taexkens.

††† fig. 2. Zijn spruytsels in de Spieren van de Schouderen, ende Voor-arm.

8 fig. 1. Het achtste paer, ofte het eerste van de Borst.

u fig. 2. Den achtersten tack van het achtste paer.

x fig. 1 en 2. Vervoeging van het achtste paer met het zevende, waer uyt eenige Zenuwen na den Voor-arm gaen.

y fig. 1. Een tack van het achtste paer hem uytstreckende boven over de Borst.

uu fig. 2. Sprang sels van het achtste paer gaende na de Spieren van den Voor-arm.

o fig. 1. Het negende paer.

β fig. 2. Den achtersten tack van 't selfde paer.

d fig. 1. Den voorsten tack;

ζ fig. 1. Zijn sprang sels na de Borst-spieren.

van 10 tot 19 inclusy fig. 1. Paren van Zenuwen tusschen de Ribben.

vv fig. 1. Sprang sels van de Tusschen-ribben Zenuwen aen de wortels van de Ribben, den Ribben-zenuwe uyt het sifte paer der Heffenen gesproten, vermeerderende.

ooo fig. 1. Tacken van de Tusschen-ribben Zenuwen na de Spieren, die de Borst bekleeden.

ii fig. 1. Tacken na den eersten Spier van den Voor-arm.

xx fig. 1. Tacken na het onderste van den gemelten Spier.

λλ fig. 1. Tacken na de scheunische Spieren van den Buick.

μμ fig. 1. Na den breedsten Spier van den Voor-arm.

v fig. 1. Een taccken na den Tepel.

oo fig. 1. Tacckens van 't 18 ende 19 paer tot het beginsel van den Dye-spier.

ππ fig. 1. De eerste Zenuwe van den Voor-arm van buyten in de Huyde.

ε fig. 1 en 2. De tweede van den Voor-arm.

ςς fig. 1. De spruytsels van den selfden tot den eersten, ofte twe-

- twee-hoofdigen Spier, van de grooter Elle-pijp.
 7 fig. 1 en 2. De derde Zenuwe van de Voor-arm.
 v fig. 1. Sijnen tack na de Huydt.
 φ fig. 1 en 2. Tacckens na den grooten Spier van den Voor-arm.
 x fig. 1. Na de voorste Huydt van den Voor-arm.
 ψ fig. 1. Samen-komste van de derde Zenuwe met de tweede.
 * fig. 1. De tweede met de derde na de versameling nederdalende.
 Γ fig. 1. Een sprancxken van de tweede Zenuwe na de tweede Spier van de kleynder Elle-pijp.
 Δ fig. 1. Den bovensten tack van de tweede Zenuwe loopende door den Voor-arm tot het eerste gewricht van den Duym.
 Θ fig. 1. Den middel-tack van de tweede Zenuwe.
 Λ fig. 1. Sijnen voortganck tot in de Handt.
 Z fig. 1. Den ondersten tack van de tweede Zenuwe.
 ΠΞ fig. 1. Sijn twee tacken na 't binnenste van de Handt.
 φ fig. 1 en 2. De vierde Zenuwe van den Voor-arm,
 * fig. 2. ende van die Zenuwen, dienende de Spieren, die den Voor-arm uystrecken.
 Ω fig. 2. Een tack na de Huydt des Voor-arms van achteren.
 32 fig. 2. Na de Huydt van het bovenste van den Voor-arm.
 33 fig. 2. Een tack de Spieren van de grooter Elle-pijp overloopende.
 34 fig. 2. Een twee-scheyding van de vierde Zenuwe, gaende na de grooter Elle-pijp.
 35 fig. 2. De hooger tack van de gemelte scheydinge.
 37 fig. 2. De leeger tack, streckende na de kleyne Elle-pijp.
 38 fig. 2. Hier van spruytsels na de boven Schouder-spieren.
 39-40 41 fig. 2. Drie tacken na de Spieren, die van de kleyne Elle-pijp komen.
 * fig. 1 en 2. De vijfde Zenuwe van den Voor-arm.
 43 fig. 1. Spruytsels van het eerste, ende derde paar der Arm-zenuwen, loopende na de Spieren, die van onderen de grooter Elle-pijp bekleeden.
 44 fig. 1. Een tack van de derde Zenuwe, gaende na het hol van de Handt ende Vingeren.
 45 fig. 1. Een tack van de vijfde Zenuwe na het binnenste des Handts.
 46 fig. 1. Spruytsel van den tack 45, gehecht aen de kleynder Elle-pijp, tot op het buytenste van de Handt.
 * fig. 1 en 2. De sesste Zenuwe van den Arm.
 47 fig. 1. Sijn eynde by de Kneuckel van de Handt.
 48 fig. 1. Sprancxkens van de sesste Zenuwe, gaende na de Huydt.
 van 20 tot 24 fig. 1. Vijf paren van Zenuwen uyt de Wervel-beenderen van de Lendenen.
 49-49 fig. 1. Een tack na de Klooten van het 20 paar.
 50-50 fig. 1. Zenuwen van de Buycq-spieren.
 51 fig. 1. Hier van spruytsels tot den breedsten Spier van den Voor-arm.
 52-52 fig. 2. De achterste tacken uyt de Wervel-beenderen van de Lendenen.
 van 25 tot 30 fig. 1. Ses paar Zenuwen komende uyt het Stuyt-been.

- 53 fig. 1. Een tack van het 25 paar, gaende na het binnenste van de Heup.
 54-55 fig. 2. Een tack van de Heup-zenuwe na buyten schietende, soulder macker tot de Huydt, ende Spieren van den Bil.
 56 fig. 1 en 2. Het eynde van het Rugge-merch.
 57 fig. 1. De eerste Zenuwe van het Scheen-been,
 58 fig. 1. Tacken daer van na de Huydt,
 59 fig. 1. als oock na de Spieren.
 60 fig. 1. De tweede Zenuwe van het Scheen-been,
 61, 61. Daer van tacken na de Huydt.
 62. Een tack schietende boven op de Voet.
 63. Sprancxkens van den tack 61, die de Knye behelsen.
 64 fig. 1. Sijnen tack na de Spieren,
 65 fig. 1. Daer van een tack na den vijfden, of sie den drie-hoofdigen Spier van de Dye.

- 66 fig. 1 De derde Zenuwe van het Scheen-been .
 67 fig. 1 Een sprancxken na de Spieren , die het gat van het gemacht-been in hebben .
 68 fig. 1 Een tack , gaende na de binnenste Huydt van de Dye .
 69 fig. 1 Een deel van de derde Zenuwe , gaende na de Spieren .
 70 fig. 1 Daer van een affetsel na den tweeden , van de Kuyt-been-bewegende Spieren .
 71 fig. 1 en 2 De vierde , ende alderdickste Zenuwe van het Scheen-been .
 72 fig. 1 en 2 Synen tack achter aen de Hoydt van de Dye meestendeel verspreyt .
 73 fig. 1 Eenen anderen na de Spieren , die uyt het uysterste van de Heup schieten .
- 10 Door het Stuyt-been rijsen ses paren , uyt welckers vier bovenste , ende drie onderste van de Lendenen , komen de Zenuwen van de groote Elle-pijp , ende andere , die haer door de nabuyrige Spieren van de kleyne Elle-pijp , ende Voet verspreyden , sulcks als aen d'ander zijde uytgebeeldt is .
- 74 Tack van de vierde Zenuwe des grooten Elle-pijps gaende na de vierde Spier van de kleynder Elle-pijp , tot in de Hoydt .
 75 Tackens van 't vierde paer tot de hoofden der Voet-spiere .
 76 Verdeeling van de vierde Zenuwe by de Helsen in twee stammen .
 77 Den kleyNSTEN , ende dunsten stam .
 78. 78 Synen tack na de Hoydt van buyten de kleynder Elle-pijp tot den Pinck toe .
 79 Eenen anderen de Spieren ingelijft .
 80 Den binnensten stam van de vierde Zenuwe .
 81. 81 Eenen tack door de Spieren van 't Been tot in 't onderste van den Voet kruypende .
 82 Versameling van den binnensten , ende buytsten doot uyt spruytsel .
 83 Verdeeling van den binnensten stam door het onderste van den Voet .
 84 Gedeelte van den tack 78 gaende na het bovenste van den Voet , ende den kleyNSTEN Tee .
 85 Tack van den binnensten stam ontrent den Encklaar .
 86 Synen anderen tack , hem na het bovenste van den Voet begevende .

Na dat de voorgenen Deelen wijdtloopigh beschreven zijn , soo sullen wy nu komen tot haer gebreecken , beginnende , volgens de voorgestelde ordre , van de gene , die het *Oppper-huydeken* , ende *Huydt* meest onderworpen zijn .

